

ZBIRKA ŠALEŠKI RAZGLEDI
Dvajseti zvezek

ZBORNİK 2023

Uredil David Vidmar Čeru

Knjižnica Velenje

Velenje 2023

VSEBINA 20. ZVEZKA

David Vidmar Čeru	5
VODNIK PO ŠALEŠKIH RAZGLEDIH	

OB KAJUHOVEM LETU

Mira Delavec Touhami	13
LJUBEZEN DO DOMOVINE IN DOMAČEGA KRAJA V POEZIJI KARLA DESTOVNIKA - KAJUHA	

Špela Poles	33
KAJUHOV DOM	

David Vidmar Čeru	85
JOŽE DESTOVNIK: POZABLJENI BRAT KARLA DESTOVNIKA - KAJUHA	

ZGODBE ŠALEČANOV

Silvo Grmovšek	135
INTERVJU Z MATEJEM VRANIČEM, AVTORJEM FILMA DIVJA SLOVENIJA	

Zoran Pevec	149
STROPNIKOVA LIRSKOSLOVARSKA GNEZDA – UNIKUM V SLOVENSKI PESNIŠKI POKRAJINI	

Rajko Zaleznik	161
ZGODBA O ŠOŠTANJSKEM BAZENU	

Peter Rezman	181
ŠTRAJK OB TEKOČEM TRAKU	

Dušan Brešar	201
ZA DOMOVINO – S TITOM NAPREJ!	

O PRETEKLOSTI, SEDANJOSTI IN PRIHODNOSTI ŠALEŠKE DOLINE

Danilo Čebul	223
ISKRICE ŠOŠTANJSKEGA FEUERWEHRA	

Rok Poles	263
OD KAČJEGA KOPALIŠČA DO PRESTIŽNEGA LETOVIŠČA DUNAJČANOV (DRUGI DEL: OD 1900 DO KONCA PRVE SVETOVNE VOJNE)	
Jedrt Poles	337
»VSE NAS JE UNA NA SVET SPRAVLA« – ANTONIJA STERNAD (1873–1950), DIPLOMIRANA BABICA IZ ŠOŠTANJA	
Miran Aplinc	381
ČEVLJARSKA OBRT V ŠALEŠKI DOLINI	
Aca Poles	427
»BIL JE MOJSTER, KI JE DELAL VSE, OD GOJZERJEV DO PLESNIH ČEVLJEV«: SPOMINI NA ALOJZA POLANČA, ČEVLJARKEGA MOJSTRA IZ ŠOŠTANJA	
Rok Poles	491
DARINKA ODOVIČ: KOZERIJA O TOPOLŠICI (1938) IN MOJA AVTOBIOGRAFIJA (1949)	
Jože Hudales	531
GORENJE V GORENJU: PRVO DESETLETJE DELOVANJA 1950–1959	
Alenka Šalej	565
50 LET PRIJATELJSTVA SREDNJEŠOLSKIH PEVSKIH ZBOROV IZ ESSLINGENA IN VELENJA	
Aleksandra Gačič Belej	595
RAZSTRTA ŽELEZNA ZAVESA: DRŽAVNIŠKI, POLITIČNI IN PARTIJSKI OBISKI VODSTVA VZHODNEGA BLOKA V VELENJU	
David Vidmar Čeru	651
JULIUS HORST (JOSEF HOSTASCH) IN VESELOIGRA DIE TANTE AUS TOPOSCHITZ	
DOSLEJ IZŠLO	730

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

908(497.4Šaleška dolina)(082)
94(497.4Šaleška dolina)(082)

ZBORNİK 2023 / uredil David Vidmar
Čeru. - Velenje : Knjižnica, 2023. - (Zbirka
Šaleški razgledi ; zv. 20)

ISBN 978-961-96340-3-5
COBISS.SI-ID 171067139

Za vsebino odgovarjajo avtorji. Povzemanje in reprodukcija
celote ali delov brez dovoljenja založbe in avtorjev je prepovedano.

© Knjižnica Velenje

Miran Aplinc

Miran Aplinc je doktor znanosti s področja zgodovine in muzejski svetovalec Muzeja usnjarstva na Slovenskem kot izpostave Muzeja Velenje.

ČEVLJARSKA OBRT V ŠALEŠKI DOLINI

Uvod

Obravnava vsakdanjega življenja posameznika in skupnosti zajema tudi vprašanja oblačilne kulture in podrobneje kulture obuvanja ter vprašanja, kako je obutev izdelana in kdo jo je izdelal. Čevljarstvo je ena najstarejših obrti, saj brez ustreznega obuvala pač ne gre. Najstarejša obutev je bila koža živali, ovita in privezana na nogo. Obutev so od najstarejših časov izdelovali mojstri – čevljarji, ki so bili zaradi tega posebno spoštovani. V vsakem večjem kraju so bili čevljarji, ki so izdelovali in popravljali čevlje. Svoje izdelke so izdelovali po naročilu znanega kupca, zato so izdelali le toliko čevljev, kot je bilo naročil. Revni kmetje in njihove družine niso imeli toliko obutve kot dandanes. Obutev je bila še v 19. stoletju razmeroma draga, zato je imel posameznik le par boljših čevljev in par za vsak dan. Čevlje so nosili do obrabe, potem

jih je čevljar popravil – »potopal« – in uporabljali so jih naprej ali pa je čevljar posamezne še uporabne dele uporabil za izdelavo otroške obutve. Prave čevlje so otroci nosili pozimi, poleti pa so večinoma hodili bosí, pa tudi odrasli so boljšo obutev nosili le ob posebnih priložnostih, vsakodnevno pa so nosili lesene cokle.¹ Čevljarstvo ni zahtevalo zahtevnih naprav, le preprosta orodja in gradiva za delo v delavnici ali na domu stranke.² Tehnologija izdelave obutve se ni spremenila vse do 18. stoletja, v 19. stoletju pa so za pritrjevanje podplata začeli uporabljati lesene klince in čevljski šivalni stroj ter druge stroje, s čimer je bila izdelava čevljev zelo pospešena.³

Čevljarji niso veljali za premožne obrtnike. Mestni čevljarji so po navadi posedovali zgolj manjšo hišo z vrtom in njivo.⁴ Delavnica čevljarja (*berštat* tudi *verkštat*, *verštat*) je bila po navadi v spodnjem bivalnem prostoru hiše. V prostoru je bila posebna delovna miza - *pantl*,⁵ na kateri je bilo orodje za uporabo in drugi potrebni materiali. Orodja je bilo precej in se je razlikovalo po namenu in rabi. Ob mizi je bil poseben trinožni čevljski stol. Na policah ob steni so bila kopita, kopita za raztezanje čevljev, kopita za visoke škornje (*helcerji*), papirnate šablone (*muštri*), na steni je bilo obešeno mojstrsko spričevalo, razpelo, ura in še kaj.⁶

Med čevljarji je bilo v uporabi posebno izrazoslovje, prevzeto iz nemščine: *verkcajk* (delovno orodje), *krupon* (debelo spodnje usnje za podplate in peto), posoda za namakanje usnja, leseni klinci, čevljsko kladivo (*hamer*), čevljske šivanke,⁷ žebli, železno stojalo (štender), klešče ščipalke

¹ Knific, *Obutvena dediščina na Slovenskem*, str. 28, 116, 332.

² Žižek, *Skrivno življenje cehov*, str. 376.

³ Knific, *Obutvena dediščina na Slovenskem*, str. 332.

⁴ Žižek, *Skrivno življenje cehov*, str. 376.

⁵ *Pantl* (nizka čevljska mizica).

⁶ Porenta, »Dobro orodje je pol dela,« str. 75.

⁷ Posebne ukrivljene šivanke.

(*pajscange*), klešče natezalke (*folscange*, *cvikcange*),⁸ koničaste klešče natezalke (*špiccange*), čevljarški noži (*krivec*),⁹ škarje, pile (*rašpla*),¹⁰ pila za klince (*ous rašpla*),¹¹ pila (*ous kracer*),¹² gladilniki, prebijači,¹³ šilo – klinčar (*porer*, *borer*),¹⁴ šilo,¹⁵ okrasna in rezilna kolesca (*radl*), nazobčarji (*štupfer*), čevljarški meter,¹⁶ čevljarske škarje,¹⁷ čevljarske barve in kreme, krtače, čevljarški sukanec (*cvirn*), gladilni les (*glanc štikl*), čevljarsko lepilo (*pops*, *čiri*),¹⁸ oblikovalec in gladilec šivov na zgornjem delu čevlja (*hintertal*), šestilo (*cirtel*) itn.¹⁹

Tehnologija šivanja čevljev se ni spremenila vse do 18. stoletja, v 19. stoletju pa so namesto šivanja uporabili lesene klince za pritrjevanje podplata.²⁰ Opis nove tehnologije izdelave najdemo tudi v *Slovenskih večernicah*: »*Veliko lesenih cvekov potrebujejo čevljarji. Odkar se podplati ne prišivajo več na poglavno usnje kakor nekdanj, ampak z lesenimi cveki pribijajo, kar bolj čvrsto drži kakor dreten šev, se strašno veliko cvekov potrebuje.*« Cveke so delali iz češminovine.²¹ Čevljarji so uporabljali

⁸ Klešče natezovalke – posebne klešče, ki so posebne po svojem ukrivljenem prijemalu usnja, uporabljajo se za natezanje usnja preko notranjika in za zabijanje jeklenih klincev.

⁹ Za čevljarske nože so uporabljali brusila – štrajharje in brusila iz posebnega kamna za grobo brušenje.

¹⁰ *Rašpla* (čevljarska rašpla, groba pila).

¹¹ Za rašplanje klincev.

¹² Strugač za lomljenje klincev.

¹³ Ustni vir: Anton Irman, maj 2010, zapis hrani avtor.

¹⁴ Šilo *porer* se uporablja za luknjanje dela čevlja, kamor se potem zabije klinec.

¹⁵ Čevljarsko šilo, ki se uporablja pri šivanju usnja na podplat.

¹⁶ Čevljarški meter na eni strani je metrična skala, na drugi pa čevljarko merilo za velikost noge.

¹⁷ Škarje za rezanje trših materialov.

¹⁸ *Pops* je bilo čevljarsko lepilo iz moke in vode, danes je v uporabi neostik.

¹⁹ Porenta, »Dobro orodje je pol dela,« str. 80; Steiman in Zajc, *Strokovni nauk za čevljarstvo*, str. 65–67.

²⁰ Žižek, *Skrivno življenje cehov*, str. 376.

²¹ Kočevar, *Kupčija in obrtnija. Denar in blago*, str. 167.

več kot petnajst različnih tehnik izdelave, to je načinov oblikovanja sestavnih delov obutve in spajanja. Obutev se razlikuje po podplatnih izdelavah, v 20. stoletju je bilo znanih okoli štiristo različnih vrst. Podplat so na gornjik pritrdili le s šivanjem ali šivanjem in klinčanjem.²² Z razvojem tehnike so se nekatera dela tudi pri sicer ročnem delu čevljarjev mehanizirala in od srede 19. stoletja so začeli uporabljati šivalne stroje (Adler, Pfaff, Singer itn.).²³

Čevljarji pred delavnico Franca Grebenška iz Šoštanja (MUS08).

Največ pričevanj o tem, kako je potekalo delo čevljarjev, je seveda iz 20. stoletja. Delavnik čevljarjev (šuštarjev) je bil povsem odvisen od naročil, deloma pa tudi od letnih časov. Med tednom so delali, konec tedna pa so obutev dostavljali (*lifrati*) naročnikom. V delavnici je vladala popolna hierarhija, mojster je skrbel za nabavo materialov, prirojevanje in prodajo izdelkov.²⁴ Postopek izdelave novega čevlja se je začel s krojenjem zgornjega dela čevlja, nadaljeval s šivanjem prednjega, zadnjega dela in podloge. Ko je mojster urezal gornje usnje (*obertajl*),

²² Knific, *Tržiški šuštarji*, str. 33.

²³ Ustni vir: Anton Irman, maj 2010. Zapis hrani avtor; Zagoričnik, Avberšek, Gašper, *Od usnja do čevlja*, str. 25–42.

²⁴ Hudales, Kljajič, Ravnikar, Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju, str. 217.

ga je nategnil na kopito in ga sešil z vložkom iz mehkega usnja (*ajnlag*). Po potrebi je čevljar z ostrim nožem širfal, stanjšal robove obdelovanca, po navadi usnja. Za ženski čevljev je za peto vložil še kovinsko pero (*federajnlag*) in nato nanj nabil prej namočen podplat. Krupon je najprej pomeril in ga obrezal na mero, ga nalepil in nabil z lesenimi cveki na *obertajl* in *ajnlag*. Cveke je moral nabiti na gosto v treh vrstah, da bi čevljev držal. Nato je cveke od zunaj in znotraj *porašplal* in podplat zgladil. Za šivanje so uporabljali dreto, ki so jo vajenci zvaljali in nasmolili. Delali so na nizkih delovnih mizicah (*pantlih*).²⁵

Pomočniki so čevlje izdelovali, medtem ko so vajenci opravljali manj zahtevna dela, učili so se dela, tako da so popravljali (*templali*),²⁶ šivali in krtačili (*biksali*),²⁷ čistili so delavnico, kurili v peč in izdelovali dreto.²⁸ Nekateri mojstri so vajence včasih tudi topli. Slednji so večinoma popravljali le stare čevlje, ki so jih ljudje občasno dajali v popravilo.²⁹ Stare škornje je čevljar *potopal* in na ves sprednji del podplata dal nov krupon in zabil lesene klince,³⁰ z grobo *rašplo* je odstranil vse klince, ki so pogledali ven, nadaljeval s fino *rašplo* in na koncu podplat zbrusil še na zunanji strani in zgladil s stekleno črepinjo, da ni bilo robov.³¹

Sobota popoldne je bil čas, ko so si smeli čevljarji oddahniti. Očistili in pospravili so svoje orodje, večje kose v predal pod delovno mizo, gladilnike in strgala so obesili na žebličke ob robu delovne mizice. Pile so bile shranjene v posebnem delu

²⁵ Hudales, *Pri mojstrih v delavnicah*, str. 38; Žižek, *Skrivno življenje cehov*, str. 376.

²⁶ *Templali* – topali – popravljanje podplata z novo zaplato.

²⁷ *Biksali* – glancali, loščili – krtačenje usnjenega čevlja do sijaja.

²⁸ Ustni vir: Srečko Plankelj, maj 2010, zapis hrani avtor. Ustni vir: Primož Irman, maj 2010, zapis hrani avtor.

²⁹ Hudales, Kljajič, Ravnikar, Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju, str. 217.

³⁰ *Klinici* – cveki. *Cvikanje* – postopek, pri katerem čevljar zabije več jeklenih ali lesenih klincev skozi usnje in notranjik na kopito, da utrdi ali da si pridrži nategnjeno usnje, da mu ne zdrsne nazaj.

³¹ Hudales, *Pri mojstrih v delavnicah*, str. 38.

predala mize. Pospravili so tudi nepogrešljiv pripomoček pri izdelovanju čevljev – »knefro«, s katero so si čevelj pritrdili na koleno (klinčana izdelava) ali v naročje (šivana izdelava). S tem so imeli za delo proste roke. Menda pa je bila prav priročna za učenje »kozjih molitvic.«³²

V obrti je bilo v uporabi posebno izrazoslovje, prevzeto iz nemščine: čevelj na *kveder* (vrsta močnih moških delovnih čevljev), *obertajl* (zgornji del čevlja), *ajnlag* (vložek iz mehkega usnja med zgornjim delom čevlja in podplatom), *dreta* (močna čevljarska nit, zvaljana iz prediva in zasmoljena s čevljarsko smolo), *federajnlag* (kovinsko pero, ki so ga čevljarji uporabljali za ženske čevlje z visoko peto), *podplat* (spodnji del obuvala).³³

Čevelj je sestavljen iz gornjega dela, notranjega dela, nevidnega dela, ki se nahaja med gornjim in spodnjim delom, iz notranjika³⁴ ter pete. Gornji del obutve vsebuje vrhnji del, napêtnico, sprednji del, kapico³⁵ in hrbtni jermenček. Notranji del čevlja sestavlja podloga, jezik, vzdrsní jermenček, jermenček za *podrinčkice*, okrasni jermenček in *plehi*.³⁶ Nevidni del sestavljajo deli med gornjim in notranjim delom (podlogo): trda kapica, stranica, opetnica. Narejeni so iz odpadnih delov gornjega usnja, da ojačajo gornje dele. Notranjik³⁷ je notranji podplat in drži čevelj skupaj, nanj so pritrjeni³⁸

³² Porenta, Dobro orodje je pol dela, str. 73.

³³ Hudales, *Pri mojstarih v delavnicah*, str. 38.

³⁴ Notranjik – kos trdega in debelega govejega usnja, oblikovan v obliki stopala, kamor se potem nateza usnje in prideta na koncu prilepljena podplat in peta.

³⁵ Kapca – sprednji del čevlja ali natikača, namenjen za utrjevanje špice čevlja, narejen je iz podobnega materiala kot notranjik.

³⁶ Plehi – polkrožni kosi jekla z luknjami, namenjeni za nabijanje na konico in peto podplata, ki ščitijo pred obrabo robov.

³⁷ Ago kropon – material za notranjike iz govejega usnja, ki ga lahko lepimo ali zbijamo s klinici; komerčni kropon – material za notranjike iz govejega usnja, vendar ga zaradi njegove sestave ni možno lepiti, ampak samo zbijati s klinici.

³⁸ Klinici – majhni leseni žebli, ki se zabijajo v notranjik, namenjeni spajanju in utrjevanju podplata. Jekleni klinici – pripomoček, zelo podoben žebli, vendar je ta iz tršega materiala (jekla) za večkratno uporabo.

gornji in notranji deli in podplat čevlja. Izdelava čevlja se začne s pritrjevanjem notranjika na kopito.³⁹

Šoštanjski šoštarji

Trg Šoštanj je nastal zaradi potrebe po neagrarnih dejavnostih. Tržani so »obdelovali zemljo, ki so jo imeli v okolici trga, redili živino, a glavni vir svojih dohodkov so imeli v obrti in trgovini.«⁴⁰ Do podobne ugotovitve je prišel tudi Bojan Cvelfar za Celje.⁴¹ Med temi obrtniki so bili tudi čevljarji, ki so bili od 14. stoletja vključeni v cehe.⁴² Podatkov o stanju obrti v Šoštanju ni najti prav veliko, eden takšnih je morda popis dimnine v trgu Šoštanj leta 1572. Pod zaporedno številko 25 je vpisan Pangrac Šuster, ki je bil po poklicu čevljar, kar izraža tudi njegov priimek.⁴³ Svoje izdelke je omenjeni čevljar izdeloval za naročnike ali prodajo na tedenskem sejmu.⁴⁴ Šoštanjski tedenski sejem je bil prvič omenjen leta 1436 in nato spet 1492,⁴⁵ znova v privilegijih cesarja Leopolda iz 1673,⁴⁶ ter leta 1815 v listini cesarja Franca I.⁴⁷ Iz neznanih razlogov pa so tedenski sejmi kasneje prišli iz navade. Letne sejme prvič srečamo v urbarju leta 1575,⁴⁸ kasneje je nadvojvoda Ferdinand trgu potrdil tri sejme. V Trgu Šoštanj je potekala živahna sejemska dejavnost in okrog

³⁹ Konec, Čevljarsko besedje v Sevnici, str. 100. Kopito – lesen pripomoček za izdelavo natikača ali čevlja v obliki človeškega stopala.

⁴⁰ Hribernik, Šoštanj in okolica: zgodovinski oris, str. 46.

⁴¹ Cvelfar, »Posestne razmere celjskih meščanov v luči franciscejskega katastra leta 1825/26,« str. 122–125.

⁴² Žižek, *Skrivno življenje cehov*, str. 184–185.

⁴³ Golec, »Šoštanj v stoletjih trške avtonomije,« str. 449.

⁴⁴ Sore, »Šaleška dolina,« str. 79; Bras, »Rokodelstvo in obrt. Sprehod skozi čas,« str. 234.

⁴⁵ Golec, »Šoštanj v stoletjih trške avtonomije,« str. 464.

⁴⁶ SI PAM (Pokrajinski arhiv Maribor)/0001, Zbirka listin, št. 588, 1673 I. 31, Gradec.

⁴⁷ SI PAM 0001, Zbirka listin, št. 1035, 1815 XII. 14, Dunaj.

⁴⁸ Golec, »Šoštanj v stoletjih trške avtonomije,« str. 464.

leta 1872 naj bi bilo v Šoštanju na sejmu kar po 150 stojnic,⁴⁹ 10 do 12 usnjarjev, do leta 1900 pa le še dva.⁵⁰ K temu je nedvomno prispevala obrtna svoboda leta 1860 in posledično razvoj obrti in trgovine.

Čevljarska obrt je sorodna usnjarski in nekdanji usnjarji in čevljarji naj bi imeli skupni ceh. Šoštanjski kronist Franc Hribnik poroča, da glede na maloštevilnost obrtnikov v Šoštanju nimamo poročil o obstoju cehovskega združenja ali bratovščine, ki bi vključevala mojstre, pomočnike in vajence več obrti. Šoštanjski obrtniki so se vključevali v cehe v Celju.⁵¹ Za celjske čevljarje poznamo kasnejši prepis terezijanskih pravil celjskega čevljarskega ceha. Po teh pravilih so imeli določene verske dolžnosti, pravila glede učne dobe vajencev, pomočnikov, delovanja mojstrov in ceha itn.⁵² Po privilegiju iz leta 1713 so imeli pravico do razrezovanja usnja le usnjarji in strojarji, medtem ko so morali čevljarji kupovati usnje od »uniranih« mojstrov.⁵³ Pri tem so na Štajerskem razločevali čevljarje od »čižmarjev«, slednji so izdelovali »čižme« – škornje, »šoštari« pa nizke čevlje.⁵⁴

V Trziču je bil zavetnik čevljarskega ceha sv. Krišpin,⁵⁵ v Celju, kjer naj bi imeli usnjarji, sedlarji in čevljarji skupni ceh, pa je bil zavetnik ceha sv. Miklavž.⁵⁶ Verske dolžnosti (telovska procesija in sodelovanje pri maši) so člani ceha opravljali na mi-

⁴⁹ ZRC SAZU, ISN, Göthova topografija, št. 413.4, Šoštanj, 2.8.1843.

⁵⁰ Vošnjak, *Spomini*, str. 29; Sore, »Šaleška dolina«, str. 79; Bras, »Rokodelstvo in obrt«, str. 234; *Koledar Družbe sv. Mohorja: za navadno leto 1891 (1891)*, str. 55–56. Leta 1858 so bili v Šoštanju sejmi na velikonočni torek, 22. junija, 12. julija in 29. septembra; v bližnjem Velenju pa: 1. maja, križev ponedeljek, 24. avgust. Leta 1897 je bil v Šoštanju sejem v četrtek pred pustom, na velikonočni torek, 22. junija, 12. julija, 29. septembra, v ponedeljek pred sveto Katarino, v Velenju pa 1. maja, ponedeljek pred binškošmi, 24. avgusta.

⁵¹ Hribnik, *Mesto Šoštanj: zgodovinski opis*, str. 184–185.

⁵² Žižek, *Skrivno življenje cehov*, str. 376 in 401.

⁵³ Hribnik, *Šoštanj in okolica*, str. 52.

⁵⁴ Bras, »Rokodelstvo in obrt«, str. 232.

⁵⁵ Hudales, *Pri mojstrih v delavnicah*, str. 38.

⁵⁶ Orožen, *Zgodovina obrti v Celju in severovzhodni Sloveniji*, str. 88.

klavževo v cerkvi sv. Danijela.⁵⁷ Vendar se je za izredno številčnim čevljariskim cehom izgubila vsaka pisna sled, čeravno Janko Orožen omenja, da so čevljarji dobili svoja pravila istega leta kot usnjarji (1649).⁵⁸ Cehovsko ozemlje je obsegalo naslednje kraje: Celje, Laško, Žalec, Braslovče, Mozirje, Šoštanj, Velenje, Lemberg, Vojnik, Šentjur in Planina pri Sevnici, po terezijanski potrditvi so usnjarskemu cehu priključili še trga Rogatec in Pilštajn.⁵⁹ Čevljarska obrt je spadala med policijske obrti in je bila namenjena ožjemu območju in lokalni porabi.⁶⁰ Nečlani ceha – šušmarji iz okolice – so smeli v mestu prodajati samo med letnimi sejmi. Usnjene obrezke so lahko prodajali le usnjarji, ne pa tudi čevljarji. Nasprotno pa je veljalo barvanje usnja za nečastno, zato so ga prepuščali čevljarjem. Odnos obeh dejavnosti lahko ponazorimo kot odnos med bogatim in revnim. Iz zapisa nega sledi, da so bili celjski usnjarji s čevljarji velikokrat v sporu. Čevljarji so se pritoževali nad kvaliteto usnja, nepravilnim rezanjem in predvsem visokimi cenami.⁶¹ Celje je bilo prepolno čevljarjev, ki so se morali zaradi pomanjkanja dela pogosto izseljevati, mestne oblasti pa so, posebej sredi 19. stoletja, zavirale podeljevanje novih čevljarskih jusov. Sredi 18. stoletja je bilo v Celju uradno le šest čevljarjev, ki so tradicionalno naseljevali manj ugledne ulice.⁶² Zanimivo je, da so tudi po formalni ukinitvi cehov z uveljavljanjem obrtne svobode leta 1860 rokodelci še naprej ohranjali slovesnosti ob sprejemu vajenca med pomočnike ali pomočnika med mojstre in se z bandero udeleževali nekdanj obvezne procesije ob telovem.⁶³

⁵⁷ Žižek, *Rokodelci mojega mesta*, str. 9.

⁵⁸ Orožen, *Zgodovina obrti v Celju in severovzhodni Sloveniji*, str. 88.

⁵⁹ Žižek, *Rokodelci mojega mesta*, str. 9.

⁶⁰ Žižek, *Rokodelci mojega mesta*, str. 113, 137.

⁶¹ Bras, »Rokodelstvo in obrt,« str. 229.

⁶² Žižek, »Rokodelci mojega mesta,« str. 113, 137.

⁶³ Bras, »Rokodelstvo in obrt,« str. 234.

Čevljarska obrt v 18. stoletju

Konec 18. stoletja so Štajerci – kmetje – poleti tudi bosí, večinoma pa okoli Celja nosijo škornje,⁶⁴ pa tudi opanke, cikle, škornje, čevlje, copate, galoše, sandale. Odrasli so si naredili obutev med prazniki ali v nedeljo, ko so šli k maši. Kmečki otroci so bili mnogokrat brez čevljev ali pa so si jih delili med sabo. Ker ni šlo drugače, jih je obul tisti, ki je šel v šolo ali po snegu v gozd. Po drugi strani pa so si otroci premožnejših želeli biti bosí, vendar jim odrasli zaradi družbenega položaja tega niso dovolili. V kmečkem okolju je bilo preprosto in poceni obuvale cikle. V *Kmetijskih in rokodelskih novicah* najdemo o tem zapis: »Coklje nosijo v mnogih krajih, nosil jih je bogatin, siromak v mestu in na vasi. Par takih cokljev je 20 kron pa tudi do 30 grošev.«⁶⁵ Rokodelci coklarji so jih sprva stesali iz enega samega kosa lesa, kasneje pa je bil zgornji del pleten iz tankih trakov lesa ali usnjen. Radi so jih nosili pastirji, revni otroci pa so se s coklami pozimi tudi drsali.⁶⁶

Poglejmo, kako je bila v 18. stoletju čevljarska obrt razvita v Šaleški dolini. Na razširjenost te obrti kažejo podatki prvega ljudskega štetja leta 1754. V celotni soseski sv. Mohorja in Fortunata je bilo 81 gospodinjestev, v katerih je živelo 424 oseb (204 moški in 220 žensk), sam trg pa je imel 65 gospodinjestev, v katerih je živelo 331 oseb. Med tržani ali purgarji je bilo 29 obrtnikov, 6 trgovcev, 14 tržanov brez navedbe poklica, 2 gosposčinska upravitelja, 2 duhovnika, 8 drugo, 4 gospodarice brez navedbe poklica, skupaj 65. Pri gospodarjih so bili zaposleni 2 pomočnika in 4 vajenci. Med tržani, pri katerih je bila navedena obrtna dejavnost, sta bila barvarja Janez Apat in Franc Škerle, ki je imel enega pomočnika; s krznarstvom se je ukvarjal Valentin Grašič; usnjarsko obrt so opravljali Jožef Toter, Blaž Cokan in Jožef Vošnjak. Čevljarjev je bilo šest: Janez Leporšek (sin), Martin Korb (sin), Matija Puklač (sin in rejenec), Jurij Lukančič,

⁶⁴ Knific, *Obutvena dediščina na Slovenskem*, str. 92.

⁶⁵ *Kmetijske in rokodelske novice*, »Coklje ali leseni čevlji najceneje in zdravju najugodnejše obuvale,« l. 16, 20. oktober 1858, št. 42, str. 330.

⁶⁶ Knific, *Obutvena dediščina na Slovenskem*, str. 92.

kmečki čevljar Martin Perger (sin) in Bernard Seidl (en pomočnik in vajenec). Sedmi z označbo poklica je bil Janez Lorger, ki pa ni bil hišni gospodar, zato ne vemo, ali je imel obrtno dejavnost. S čim so se ukvarjali sinovi gospodarjev, ne moremo trditi z gotovostjo. V skladu s tradicijo tega časa pa je mogoče sklepati, da so sinovi, praviloma nasledniki, sledili očetovemu poklicu.⁶⁷ Obrt se je podedovala v rodu, tako se je poklicno znanje nenehno izpopolnjevalo v družini, kar je vplivalo na kakovost izdelkov. Šoštanjski obrtni obrati so bili večinoma majhni in so zaposlovali le mojstra in katerega od njegovih sinov.⁶⁸ Ob vnovičnem štetju prebivalstva leta 1788 so bili v trgu Šoštanj le še 4 čevljarji.⁶⁹ Zunaj trga pa so kot drugod na Slovenskem delovali podeželski obrtniki – šušmarji, števila slednjih ne poznamo.

Čevljarska obrt v 19. stoletju

Nekatera obuvala višjih slojev prebivalstva iz starih časov se nam danes zdijo prav posebna. Pred šeststo leti so bili v Evropi med bogatimi zelo priljubljeni čevlji z dolgim kljunom. Daljši ko je bil kljun, bogatejši je bil tisti, ki je tak čevelj nosil. Hoja v kljunastih čevljih je bila gotovo nerodna! Moda se hitro spreminja, kljunastim čevljem so sledili čevlji z zelo širokim prednjim delom. Rekli so jim račji kljun ali kravji gobec. Tako kot danes so tudi v starih časih nekatere ženske in moški oboževali visoke pete in visoke podplate. Toda v Benetkah so pred petsto leti že močno pretiravali. Ženske so nosile čevlje s podplati, ki so bili visoki tudi pol metra! Pri obujanju in sezuvanju so seveda potrebovale pomoč. Obutev so pred več sto leti izdelovali po istem kopitu, kar pomeni, da sta bila levi in desni čevelj popolnoma enaka – vseeno je bilo, katerega so ljudje obuli na levo in katerega na desno nogo. Takrat je bilo to zelo moderno.⁷⁰

Na prehodu v 19. stoletje je morda zanimiva vest o pri-

⁶⁷ Golec, »Trg Šoštanj po prvem ljudskem štetju leta 1754,« str. 478–488.

⁶⁸ Golec, »Trg Šoštanj po prvem ljudskem štetju leta 1754,« str. 478–488.

⁶⁹ Golec, »Šoštanj v stoletjih trške avtonomije,« str. 466.

⁷⁰ Knific, *Obutvena dediščina na Slovenskem*, str. 117.

hodu Francozov v Celje 29. decembra 1805. Šoštanjski kronist Franc Hribernik je zapisal, da je general Marmont za svoje vojake od okrožja zahteval 24.000 porcij kruha, 2.400 funtov riža, 1.000 funtov soli, 1.200 funtov mesa, 1.500 mer vina, 1.200 stotov konjske hrane in med drugim tudi 30 parov čevljev.⁷¹ Zapis sporoča, da je vojska poleg dajatev v hrani od okrožja zahtevala tudi obutev.

Po francoskih vojnah je življenje znova šlo v stare tirnice, kljub temu pa je prišlo do postopnih sprememb, ena od teh je večje število tistih, ki so lahko obiskovali šolo. Josip Vošnjak je v *Spominih* opisal, kdo v trgu je bil zmožen poslati svoje otroke na šolanje.⁷² To stanje opisuje droben članek v *Koledarju založbe sv. Mohorja*, objavljen leta 1865, v katerem je za primer izpostavljen desetletni Jernejček, ki je odšel v 'Glavno šolo' v Ljubljano. Pred tem je oče v trgu nakupil »blaga za poverhno obleko in obutev in naprosil šivarja in čevljarja, da prideta na dom Jernejčeku jo izdelat.«⁷³ Vendar pa sredi 19. stoletja vsi niso bili zadovoljni z domačimi rokodelci. V Trzinu se je po tedanjih oblastnih oznakah razvilo komercialno čevljarstvo. Ker domači trg ni porabil vsega, kar so čevljarji izdelali, so podjetni mojstri iskali kupce in naročila po vsej deželi in zunaj nje. Zaradi vse večjih potreb so podjetni posamezniki založniki dajali v delo posameznim čevljarjem že ukrojeno obutev. Tako so izdelali večje število obutve za prodajo tudi zunaj lokalnih okvirov.⁷⁴ V *Kmetijskih in rokodelskih novicah* je leta 1846 najti članek, ki ga je, zanimivo, podpisal neki Musy.⁷⁵ Pri tem lahko upravičeno domnevamo, da je kritični članek spisal takratni šoštanjski učitelj Peter Musi, ki se je v zgodnjih letih svojega delovanja podpisoval kot Musy.⁷⁶

⁷¹ Hribernik, Šoštanj in okolica, str. 74.

⁷² Vošnjak, *Spomini*, str. 12.

⁷³ *Koledarček družbe svetega Mohorja*. »Jernejček gre v šolo,« leto 1866, Celovec 1865, str. 16.

⁷⁴ Bras, »Rokodelstvo in obrt,« str. 234.

⁷⁵ Peter Musy (1799–1875), pedagog, bibliotekar, pisec člankov, začetnik šolskega hranilništva, pobudnik sodobnega kmetijstva itn.

⁷⁶ Pripomba avtorja.

Članek priča o konkurenci kranjskih čevljarjev na Štajerskem. *»/.../ Vi ste na naše semnje na Štajersko začeli veliko obuval nositi in pošiljati; to našim usnarjem in čevljarjem, ki skozi menj usnja in obuval prodajo, šembrano noše zaferkuje, nam drugim pa močno s tem vstrezete, ker nam veliko vredniši obuvala dajete od naših. Čevljarji so se spuntali, za noben denar ne več kranjskih čevljev nam popravljati, vam pa obetajo prihodnjič vas prestreči z veliko boljšim blagam. Kar prvo vtiče, je naša skerb, ponošeno obuvalo si zopet popraviti, drugo pa? — mož beseda! roko na roko! na v a š i strani smo! Kupovali bomo vaše blago, dokler nam domači čevljarji za pravični denar boljših obuval ne bojo dajali; zato, le nosite nam, le nosite čevlje, šoljne, pa tudi jermenčnice (punčohe).«⁷⁷ Očitno tudi v Šošanju čevljarji niso povsem zadovoljevali potreb prebivalstva.*

Sredi 19. stoletja so si možje in dečki v Šaleški dolini za praznik in navadno tudi za delavnik obuvali visoke škornje, ki so jih čez koleno vihali. Dve desetletji prej so si obuvali škornje pod kolenom. Tovrstne škornje so loščili, golenice so bile nagubane. Škornji so bili izdelani na kveder⁷⁸ in so bili na podplatih vseskozi z žebli obiti, da so podplati »delj trpeli.« Na petah so nekateri nosili tudi podkve. Ženske so v poletnem času obuvale šolne. Čevlji so bili pri hiši le za gospodarja, ostali so hodili bos, tudi v cerkev.⁷⁹ V drugi polovici 19. stoletja do prve svetovne vojne so povsem prevladali visoki čevlji z vezalkami za moške kot ženske. Obutev so izdelovali čevljarji na vasi, vse več pa je bilo konfekcijsko izdelane obutve. Konec 19. stoletja so se začela povsod na Slovenskem uveljavljati nesimetrična kopita in po njih izdelani čevlji za levo in desno nogo. S tem je bila prekinjena tradicija izdelave čevljev, ki ni razlikovala med obema nogama, zato so bili čevlji enaki.⁸⁰ V začetku 20. stoletja so se začeli

⁷⁷ *Kmetijske in rokodelske novice*. »Čevljarji na spodnjim Štajarskim,« l. 4, 2. december 1846, št. 48, str. 4.

⁷⁸ Večinoma visoki čevlji z vezalkami, ki so izdelani na poseben način s širokim podplatnim robom kot škornji, šivi so bili vidni, pogosto so bili okovani.

⁷⁹ Knific, *Obutvena dediščina na Slovenskem*, str. 117.

⁸⁰ Knific, *Obutvena dediščina na Slovenskem*, str. 250.

uveljavljati nizki čevlji, najprej v trgih in mestih.⁸¹ Delavci so imeli med obema vojnoma praviloma dva para zimске obutve in dva para letne obutve, tudi sandale. Bosonogost je ostala stvar delavskih otrok.⁸²

V čevljarški delavnici Franca Grebenška, prva polovica 20. stoletja (MUS01).

»Obertnijska svoboda«

Sredi 19. stoletja (leta 1843) se je v Šoštanju število čevljarjev obrtnikov povečalo na 5.⁸³ Po uveljavitvi obrtne svobode leta 1860 se je v Šaleški dolini razvila lesna industrija, usnjarska industrija in premogovništvo, ne pa tudi trgovina in obrt, med njimi čevljarstvo. Nekatere obrti so se zaradi vpliva industrializacije ohranile, druge pa so izginile.⁸⁴ O tem najboljše

⁸¹ Knific, *Obutvena dediščina na Slovenskem*, str. 129.

⁸² Knific, *Obutvena dediščina na Slovenskem*, str. 151.

⁸³ ZRC SAZU, ISN, Göthova topografija, št. 413.7, Šoštanj, 2. 8.1 843; Hribernik, *Mesto Šoštanj*, str. 184

⁸⁴ Tesarstvo, usnjarstvo, krznarstvo, žebjarstvo, medičarstvo, sodarstvo in lončarstvo, na njihovo mesto so stopile nove (slikar (0–2), dimnikar (0–2), zidar (0–2), mehanik (0–1), prevoznik (0–1)).

Učno pismo Janeza Strahovnika iz Škal, ki se je učil pri čevljar-skem mojstru Martinu Lemplu iz Velenja, leta 1883 (MUS02).

priča primerjava podatkov za leto 1872 z letom 1930.⁸⁵ Leta 1874 je bilo v Šoštanju 65 obrtnikov in skupaj 283 mojstrov, pomočnikov in vajencev. Med njimi so dobili peki tedensko mezdo 2,50 – 4 fl,⁸⁶ trgovski pomočniki do 20 fl, krojači od 1,80 – 2 fl in čevljarji do 2 fl, pri čemer Franc Rozman ugotavlja, da so bile mezde različne in nižje na podeželju kot v mestih.⁸⁷

Dobro razvito usnjarstvo v Trziču je dajalo ugodno surovinsko osnovo za čevljarstvo. Ob podpori države so v drugi polovici 19. stoletja nastajajoče rokodelske manufakture počasi prehajale v mehanizirano industrijo. Prišlo je do brezobzirne

⁸⁵ Hribernik, *Mesto Šoštanj*, str. 189.

⁸⁶ Ena krona je 100 Hellerjev (Avstrija), tudi vinar na Slovenskem, tudi fillier (Madžarska).

⁸⁷ Rozman, »Socialistično gibanje na slovenskem Štajerskem do leta 1889,« str. 56. Glej tudi: Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau-Ministeriums für das Jahr 1875, IV: Der Bergwerks-Betrieb Österreichs im Jahre 1875, XL. Lieferung, Berichtlicher Teil, str. 84 in 89; Bericht 1871–1874, str. 38, 256–257.

konkurence med mehanizirano industrijsko proizvodnjo in poklicnim rokodelstvom.⁸⁸ »Sicer pa so ljudje pri tem na dobičku, če je več čevljarjev na enem mestu, kjer bodo čevljarji obujali bolje in ceneje delali /.../.« In »Cehovstvo je obrtnijo zadrževalo in zaviralo, obrtniška svoboda jo pa podpira in povzdiguje.«⁸⁹

V Domačem koledarju slovenskem za leto 1862 je že najti odmev na takratne cene: novi škornji 6 gl. 30 kr., ženski čevlji 1 gl. 10 kr., ženski škornji 3 gl., popravilo fantovskih škornjev 3 gl. 12 kr.⁹⁰

O vprašanju konkurence priča članek v Slovenskem narodu leta 1886: »Mari res kdo misli, da je obrtnik davkoplačevalec sploh v stanu tekmovati z obrtnikom kaznjencem ali priseljencem?« V nadaljevanju zapiše, da so davčne obremenitve malih obrtnikov prevelike: »Dežela in občina navalita tudi nekaj svojih bremen /.../, zato je življenje in delo obrtnika čevljarja zelo oteženo spričo nelojalne konkurence Prisilne delavnice v Ljubljani.« O propadanju obrti pričajo podatki: v Ljubljani je bilo okrog leta 1860 okrog 30 krojačev (10–12 hišnih posestnikov), 180 do 200 pomočnikov. Leta 1886 se je njihovo število zmanjšalo na 50, medtem ko se je število mojstrov povečalo za 10, torej 40, od katerih je le še eden lastnik hiše, v kateri dela. Podobno stanje je bilo pri čevljarjih. Pri tem poudari, da »/.../ socialno vprašanje trka sedaj prvič morda na te duri! /.../, kajti tudi pri nas ginejo tla malemu obrtniku.«⁹¹

Konkurenca je prinesla tudi nestabilne razmere na trgu, ki so imele za nepoučene obrtnike velik vpliv. V Novicah leta 1858 zasledimo nasvet čevljarjem k previdnosti pri razločevanju dobrega in slabega usnja za podplate. »Če je usnje kakor goba mehko in lahko ali če je na obrezku in čez enako rujavo, je to znamenje, da ga je apno prežgalo.« Nadalje naj čevljar opravi mehanski preizkus s kladivom, po katerem se površina ne sme

⁸⁸ Bras, »Rokodelstvo in obrt,« str. 233.

⁸⁹ Kočever, Kupčija in obrtnija, str. 95.

⁹⁰ Domač koledar slovenski. L 1862, str. 108.

⁹¹ Slovenski narod. »Deželni zbor kranjski,« l. 19, 25. februarja 1886, št. 45, str. 2.

povečati, spet drug preizkus je namakanje usnja v vodi, s katerim je moč ugotoviti, koliko se usnje napije vode, »bojte pa se tudi raznih ponaredkov usnja.«⁹²

V časopisju najdemo koristne nasvete čevljarjem, po drugi strani pa kritično mnenje o stanju te obrti v slovenskih deželah. K izboljšanju »omike« rokodelcev, ki delajo za vsakdanji kruh, naj bi prispevale ljudske šole, rokodelske šole, patentni, »obertnijske« razstave. Tako so nekateri rokodelci in obrtniki so svojo »obertnijo o poslednjih letih na čudovito visoko stopnjo povzdignili, ali tacih ni veliko, večina drugih pa je ostala tam, kjer so njih predniki bili.« Vajenci so popolnoma v rokah mojstrov, pri katerih se ne učijo obrti, ampak so bolj hlapci. Pri tem se dotakne tudi vloge države »Prave omike se nima nobena dobro vrednjena država bati.« /.../ dobra omika je kapital, ki dobre obresti daje.«⁹³

Vzpon čevljarске obrti

Marija Makarovič je ob raziskavi v vaseh Bele Vode, Zavodnje, Šentvid, Skorno in Šoštanj ugotovila, da so se ljudje tedaj oblačili v popreproščeno obleko, izdelano po tedanji oblačilni modi, ki je v oblačenju kmečkega prebivalstva dobila krajevne različice. V Belih Vodah so ženske k praznji obleki na nogah nosile najprej iz domače lanene ali bombažne preje (rjave ali bele) pletene nogavice in čevlje na vezalke – *punčuhe*. Fantje in moški so bili obuti bodisi v visoke čevlje na vezalke ali pa nagubane škornje, pokriti pa s klobukom, ki je imel pogosto okrog oglavja svetlejši trak.⁹⁴

V poročnih knjigah župnije sv. Martina v Velenju je v drugi polovici 19. stoletja navedenih 96 različnih obrtnikov

⁹² *Novice gospodarske, obertniške in narodne.* »Obertnijstvo,« l. 16, 11. avgusta 1858, št. 32, str. 249–250.

⁹³ *Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči.* »Kako rokodelski stan na boljši pripraviti,« l. 9, 9. maliha srpana 1851, št. 28, str. 137.

⁹⁴ Makarovič, »Drobcji o oblačenju kmečkega prebivalstva v okolici Velenja od konca 19. stoletja do 1. svetovne vojne«.

oziroma poklicev. Razširjeno je bilo čevljarstvo, krojaštvo in mizarstvo.⁹⁵

V spodnjem Šaleku je bil čevljar (Jožef Oštir, 1869), v Šembricu (Franc Jelen), v Velenju je bilo 5 čevljarjev (Martin Lempl, Ivan Povh, Mihael Mak, Franc Gupfletner in Jakob Gupfletner).

V začetku 20. stoletja so čevljarstvo obrt v Velenju opravljali Franc Kuranda in Anton Oblišar, ki sta obrt opravljala še po prvi sv. vojni. V 20. letih sta se jima pridružila Martin Hudales in Alojz Pocajt. V žabji vasi sta čevljarila Vincenc Grebenšek, v Šmartnem pa Miha Polh. Vsi so izdelovali čevlje po meri in seveda popravljali stare. Miha Polh je bil znan kot izdelovalec škornjev. Martin Hudales je imel najbolj vpeljano čevljarstvo obrt z dvema pomočnikoma in dvema vajencema.⁹⁶ Nekdaj je bila v tej hiši Withova usnjarska delavnica, druga je bila Verstovškova usnjarija, kasneje jo je kupil Franc Melanšek.⁹⁷ Mihael Melanšek je imel manjšo usnjarsko delavnico in trgovino z usnjem in kožami, ki jih je »lifrak« v Šoštanj. V trgovini je prodajal potrebščine za sedlarje, tapetnike in čevljarje, zato so kupovali pri njem »šnole, nete, kovinke dele za šuhe in škorne, sveke itn.«⁹⁸ Med obema vojnama je bila v Pesju čevljarstvo delavnica Jožeta Jakopa.⁹⁹

Vse do druge svetovne vojne so se mladi odločali za poklic čevljarja, največ zaradi revščine, ker drugih možnosti niso imeli, nekateri so čevljarstvo obrt nadaljevali za svojim očetom, malo pa je bilo takih, ki so se za ta poklic odločili iz veselja.

⁹⁵ Hudales, Kljajič, Ravnikar, Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju, str. 219.

⁹⁶ Hudales, »Šaleška dolina v 18. in 19. Stoletju,« str. 273.

⁹⁷ Franc Melanšek je leta 1896 prodal svojo usnjarijo na Ljubnem in leta 1900 prišel v Velenje in kupil Verstovškovo ledrarijo. V zgornji ledrariji je imel tri lesene čebre za namakanje v čreslu, v spodnji delavnici pa je bila lužilnica.

⁹⁸ Hudales, Špancir po starem Velenju, str. 150, 203, 215. Eden od sinov usnarja Mihaela Verstovška in Lucije, rojene Zupan, je nadaljeval domačo obrt, drugi pa je bil dr. Karel Verstovšek.

⁹⁹ Hudales, Kljajič, Ravnikar, Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju, str. 219.

Vajeniško dobo so začeli pri 13 ali 14 letih in je trajala tri leta. Vajenci so opravljali preprosta čevljarška opravila, skrbeli za čistočo in red v delavnici, neredko pa so pomagali mojstrovi ženi pri gospodinjskih opravilih. Ob koncu učne dobe, do leta 1921, so vajenci dobili spričevala, potem so delali izpit pri drugem mojstru in v skladu z novo delavsko zakonodajo prejeli učne pogodbe, s čimer se je zmanjševala samovolja mojstrov.¹⁰⁰

Okrog leta 1889 so bili v Šoštanju čevljarji Franc Janža, Miha Žerdoner, Franc Pirmanšek, Pavel Mack, Janko Ritovšek, Gregor Acman in Franc Švarc.¹⁰¹ Leta 1904 pa so bili čevljarji Franc Grebenšek,¹⁰² Franc Švarc, Franc Štor, Vinko Tauzes, Jožef Čebul in Franc Žerdoner.¹⁰³ V Šoštanju je bila po prvi svetovni vojni tudi čevljarška delavnica Mihaela Polanca, ki je leta 1901 opravljal pomočniško dobo pri mojstru Pavlu Macku.¹⁰⁴ Od leta 1872 (65) do leta 1930 je prišlo v Šoštanju do opaznega povečanja števila obrtnikov – na 102 (57-odstotno povečanje).¹⁰⁵ Pri tem je bil opazen izjemen vzpon trgovine s 4 na 14 trgovcev, lesne trgovine z 0 na 6 lesnih trgovcev, čevljarstva s 7 na 14 čevljarjev, pekarn z 1 na 3, novih vinotočev z 0 na 3, pri čemer pa je ostalo relativno enako število gostiln (14–15) in mizarjev (4–4). Povečanje števila krojačev in čevljarjev je povezano z gospodarskim razvojem in zaposlovanjem v nastajajoči industriji. V Šoštanju in okolici se je od veleobrti ali industrije razvila

¹⁰⁰ Porenta, »Lepšega pač ni na svetu, kot je naš čevljarški stan« – *Žirovsko čevljarstvo skozi čas*, str. 51.

¹⁰¹ Levar in Volk, *Sto let gasilskega društva Šoštanj mesto*. Šoštanj, str. 17.

¹⁰² Ustni vir: Danilo Čebul, februar 2023. Zapis hrani avtor. Franc Grebenšek (1853–1928) in Rozalija, rojena Čebul, sta se poročila l. 1877 v farni cerkvi v Šoštanju. Roza je živel pri vdovi materi na hišni številki 68 v Šoštanju. Franc je bil čevljarški pomočnik (kasneje čevljarški mojster) iz Lokovice 78, po domače Luka (danes Atelšek). Leta 1868 se je preselil na št. 28 v Šoštanj (danes Grebenškova hiša). Njun sin Franc Grebenšek 1903–1978 je bil čevljarški mojster.

¹⁰³ *Gorenjec: političen in gospodarski list*. »Svoji k svojim!«, l. 5, 28. maj 1904, št. 22, str. 10.

¹⁰⁴ Ustni vir: Aca Poles, februar 2023. Zapis hrani avtor.

¹⁰⁵ SI ZAC, Občina Šoštanj, AŠ 3, m. 1931; Glej tudi: Hribernik, *Mesto Šoštanj*, str. 189.

samo usnjarska. K temu je pripomogel tudi prihod železnice leta 1891, ki je v temelju spremenila način transporta in potovalne navade prebivalstva.

Obutev mladih Šoštanjčanov pri igranju kriketa na vrtu pri Mayerju leta 1914 (MUS05).

Na kartici je Šoštanjčan Jožef Čebul - Pepi, ki je kartico iz zaledja na fronti poslal prijatelju Rudiju Ravljenu. (Zasebni arhiv Danila Čebula) (MUS13).

Med obema vojnama

Med obema vojnama je čevljarstvo v Šoštanju predstavljalo pomembno obrt. V mestu in njegovi okolici je bilo več čevljarjev, ki pa so v tridesetih letih s pojavom industrijsko izdelanih čevljev na trgu delali v zahtevnih pogojih konkurence.¹⁰⁶ O odporu proti cenejši industrijski izdelavi čevljev nazorno priča članek v *Učiteljskem tovarišu*, v katerem je bil dokazan obstoj »/.../ takozvanega in samozvanega Akcijskega odbora proti „BATI“. Čevljarjem! To je avtentični dokaz, da se za denar usnjarske industrije in usnjarskih trgovcev organizirajo protestni zbori proti „BATI“. Vse to se dela v cilju, da se obdržijo visoke cene usnju in čevljarским potrebščinam, torej tudi obutvi.«¹⁰⁷ Vemo, kakšen je bil rezultat spopada med obrtjo in industrijo na trgu. Po besedah pričevalcev so čevljarji v 30. letih večinoma opravljali popravila in ob priložnosti svojim strankam izdelali tudi novo obutev. Njihove stranke so bili večinoma *fabriški* delavci, ki so v izdelavo prinesli svoj zavoj usnja – *fasngo*, ki so ga dvakrat letno dobili v tovarni. Iz omenjenega zavoja usnja je čevljar lahko izdelal dva para lahkih čevljev ali par *gojzarjev*.¹⁰⁸ Nakup usnja in čevljarских potrebščin so rokodelci v Šoštanju lahko opravili tudi pri trgovcih Klemenčiču in Pirmanšku.¹⁰⁹

Fasnga (MUS10).

¹⁰⁶ Aplinc, *Vošnjaki: industrialci iz Šoštanja*, str. 136; Ustni vir: Zvone Čebul, oktober 2015. Zapis hrani avtor.

¹⁰⁷ *Učiteljski tovariš*. »Čevljarjem,« l. 76, 27. februar 1936, št. 8, str. 3.

¹⁰⁸ *List – Mesečni listi občine Šoštanj*. »Čevljar Franc Turk iz Metleč,« l. 24, št. 12, 2020, str. 12.

¹⁰⁹ Žmavc, *Otok Walcheren*, str. 27.

Čevljarji pred delavnico Franca Grebenška iz Šoštanja (MUS12).

Janez Žmavc je v spominih na mladost v Šoštanju pred drugo svetovno vojno zapisal: »*Rokodelski mojstri so bili nadvse cenjeni, bili so pravi gospodje. Običajno za kak praznik ali rojstni dan so ti sešili zakmašni gvant, naredili čevlje po meri. Tako sem dobil svoje prve gozjerje. Na očetovo željo sem v debelih volnenih nogavicah stopil na lepenko, potem pa je s svinčnikom narisal obod mojih stopal. /.../ Pri Feceju ali morda pri Polancu mi je oče skrivaj naročil prave gozjerice, okovane z debelimi platininskimi žebli in spredaj z obeh strani podplatov obite z zlatimi medeninastimi ploščicami. /.../ ko sem jih za rojstni dan dobil, sem bil tako še drugič obdarovan.*«¹¹⁰ Čevlji so bili zelo trpežni in so jih lahko ob pravilni negi in popravih podplatov (zamenjava ali okovanje) nosili tudi po več let. Naročila za nove čevlje pa so bila bolj redka.¹¹¹ Nove čevlje je nosilo več generacij. Ko so jih prerasli, so jih v družini za njimi nosili mlajši otroci.¹¹²

V *Kmetijskih in rokodelskih novicah* leta 1848 najdemo članek o negi čevljev. »/.../ ni boljšiga, jih prav terdne narediti, kakor z lanenim oljem prav dobro namazati, da se ga prav

¹¹⁰ Žmavc, *Otok Walcheren*, str. 27.

¹¹¹ Hudales, Kljajič, Ravnikar, Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju, str. 217.

¹¹² Ustni vir: Zvone Čebul, oktober 2015. Zapis hrani avtor.

napijo. Vari se pa, de urbasov z njim ne namažeš, ker potem radi pokajo in se lomijo. Za podplate pa ni nič boljšiga; čeravno gibčnost izgube, so pa tako trdni, da jih ne boš lahko stergal, posebno če enimu funtu laneniga firneža, neprenehama mešaje, pol funta v štupo stolčene kalafonije prideneš in s takim gorkim firnežem podplate namažeš, in kadar se je mazilo posušilo, še enkrat, dvakrat in trikrat, de se podplatje mazila prav dobro napijo.«¹¹³ Spet drug nasvet čevljarjem je bil: »podplati škorenj in čevljev so veliko trdnješi, ako se namočijo z oljem latranovim (Steinkohlentheeröl).«¹¹⁴ Da pa čevljev voda ne bi premočila, so svetovali recept z litrom kuhanega lanenega olja, 125 gramov koštrunove masti, 46 gramov voska in 32 gramov smole. »/.../ osnaženi in suhi čevlji s penzeljnom se gorko premažejo.« Usnje postane s tem mazilom voljno in vodoodporno.¹¹⁵

Čevljarji v Šoštanju in okolici med obema vojnama	
Acman Alojz in Ana	Šoštanj, Koroška 16
Grebenšek Franc	Šoštanj, Vodnikov trg 5
Srebotnik Franc	Šoštanj
Švarc Ivan	Šoštanj
Švarc Franc	Šoštanj
Turk Franc	Šoštanj, Metleče 7
Mihael Polanc	Šoštanj
Fece Franc	Šoštanj, Musijeva 2
Kosi Vincenc	Šoštanj, Šmigovčeva hiša
Pavel Mak	Šoštanj
Jožef Čebul	Šoštanj
Čebul Anton	Šoštanj, Prešernov trg 3

¹¹³ *Kmetijske in rokodelske novice*. »Za rokodelce,« tečaj VI, 5. prosinca 1848, str. 2.

¹¹⁴ *Kmetijske in rokodelske novice*. »Obrtnijska izkušnja,« l. 24, 30. maj 1866, št. 22. str. 3.

¹¹⁵ *Kmetijske in rokodelske novice*. »Da čevljev voda ne premoči,« l. 36, 13. november 1878, št. 26, str. 360.

Vincenc Tamše	Šoštanj
Franc Štor	Šoštanj
Hofbauer Jurij	Skorno
Jug Luka	Ravne
Krumpačnik Anton	Družmirje 50120?
Pergovnik Matevž	Topolšica
Berločnik Franc	Ravne 134
Pečolar Ivan	Topolšica 53
Dežman Josip	Družmirje
Gorčan Martin	Topolšica

Čevljarji v Velenju in okolici med obema vojnama

Gradišnik Ivan	Velenje, Šalek 8
Grebenšek Vinko	Velenje, Stara vas
Hudales Martin	Velenje, 32
Lukanc Franc	Velenje, Stara vas 35
Lah Ivan	Velenje, Selo 33
Polh Mihael	Velenje, 70
Pocajt Alojz	Velenje, 31
Tanšek Vinko	Velenje, 57
Pirtovšek Valentin	Velenje, Podgorje 9
Špital Zdravko	Velenje, Pesje 62

Čevljarji Šmartnem ob Paki med obema vojnama

Sovinc Rudolf	Šmartno ob Paki
Leopold Kogoj	Slatine
Brdnik Franc	Rečica ob Paki
Pocajt Ivan	Veliki Vrh

Tabela 1: Obrtna zadruga Šoštanj, popis čevljarjev 1895–1941¹¹⁶

¹¹⁶ SI_ZAC/796, popis, Obrtni registri, I. E. 35 – 38, Obrtna zadruga Šoštanj, pomočniki (raznih strok) 1895–1941; SI_ZAC ..., popis, Obrtni registri, I.A.-18, Okrajna zbornica Šoštanj – Register članov 1905–1956,

Martin Hudales

Martin Hudales se je leta 1905 izučil obrti pri čevljarju Polhu iz Velenja. Kot čevljar je po vpoklicu v tovarni v Gradcu izdeloval obutev za vojsko. Leta 1927 je v Velenju kupil Wirthovo hišo in v pritličju uredil čevljarstvo delavnico, kuhinjo, sobo za delavce ter klet, v nadstropju pa je bilo stanovanje za družino in dve sobi za delavce, dva vajuca in dva pomočnika. Delo v delavnici je potekalo od šeste ure zjutraj do večera, kadar pa je bilo veliko dela, je delo potekalo tudi do 21. ure. Zaposleni so pri Hudalesu imeli tudi hrano: zajtrk, malico, kosilo, popoldansko malico in večerjo.¹¹⁷

Mihael Polanc

Delo čevljarja je bilo spoštovano in je razveseljevalo ti-stega, ki je čevlje dobil, vendar za preživetje ni bilo lahko. Šoštanjčan Ludvik Polanc je po končani osnovni šoli in treh razredih meščanske šole v Šoštanju šolanje nadaljeval na obrtni šoli, da bi postal pek. Pri obrtnikih so delo našli številni pomočniki in vajenci, in kot je zapisal Šoštanjčan Ludvik Polanc: »*Vajenska leta niso gosposka leta.*« Kot pekovski vajenec je kljub delovni pogodbi na teden dobil le 15 ali 20 dinarjev.¹¹⁸ Pri čevljarju Grebenšku so pomočniki zaslužili od 80 do 100 din na teden. Delo je bilo večinoma ročno, na šivalnih strojih pa je delal večinoma mojster.¹¹⁹ Usnje so čevljarji kupovali pri Klemenčiču ali Ivanu Pirmanšku, Šoštanjskih trgovcih z usnjem in čevljarškimi potrebščinami.¹²⁰ Kljub slabemu plačilu ni bilo priporočljivo, da bi se Ludvik kot pekovski vajenec pritožil. »*Če ti kaj ni všeč, lahko odideš.*« Njegov oče, čevljarški mojster Mihael Polanc, je imel šest otrok, drugi sin Alojz se je izučil za čevljarja. Fantje so pridobili poklic, dekleta pa so po končani ljudski šoli ostala doma. Mihael Polanc naj bi imel zaposlenih kar 15 pomočnikov.

¹¹⁷ Hudales, Špencir po starem Velenju, str. 150.

¹¹⁸ Polanc, *Zlato žito. Kruh je moje življenje*, str. 15.

¹¹⁹ Hudales, Kljajič, Ravnikar, Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju, str. 217.

¹²⁰ Ustni vir: Danilo Čebul, november 2022. Zapis hrani avtor.

Čevljarski pomočnik je dva para čevljev dokončal približno v štirinajstih urah. Čevlje je Polanc izvažal tudi v Zagreb, vendar njegova obrt v letih pred drugo svetovno ni bila uspešna. Ludvik Polanc je povedal, da so rešili dva šivalna stroja, da sta oče in vajenec lahko nadaljevala delo.¹²¹

Jožef Čebul

Čevljarski mojster Jožef Čebul (1858–1929) je imel svojo delavnico v Šoštanju na št. 35. Pomočniško dobo je pri njem opravljal tudi sin Anton Čebul (1897–1945). Mojster je leta 1922 v njegovo delovno knjižico zapisal: »*Pri meni spreten, pošten, priden delavec, ga vsakemu z zadovoljstvom priporočam.*« Tega leta ga je kot pomočnika zaposlil čevljar – izdelovalec gornjih delov – Franc Kralj iz Ljubljane. Tam je opravljal delo kot prirezovalac gornjih delov. Še istega leta je po svoji odločitvi odšel nazaj v Šoštanj, kjer je spet delal pri očetu do leta 1927, ko je mesto čevljarskega mojstra prepustil sinu Antonu.¹²²

Franc Turk

Franc Turk (1903–1973) iz Metleč pri Šoštanju je po koncu prve svetovne vojne obiskoval dvorazredno občo nadaljevalno šolo v Šoštanju. Šolanje je nadaljeval, na kar kaže dokument, ki ga je izdal Urad za pospeševanje obrti Kraljevine SHS v Ljubljani, ki je leta 1923 izdal »obiskovalno ispričevalo« čevljarskemu pomočniku Francu Turku za opravljen tečaj čevljarskega prikrojevanja.¹²³ Po šolanju je opravljal obvezno pomočniško dobo in delal pri Šoštanjskih čevljarjih. Leta 1928 je pridobil obrtni list in čevljarsko obrt najprej opravljal v Šoštanju na hišni št. 195. S tem je kot čevljarski mojster postal član obrtne zadruge oblačilne stroke v Šoštanju. Kasneje je obrtno dejavnost

¹²¹ Polanc, *Zlato žito*, str. 15.

¹²² Delavska knjižica, Anton Čebul, čevljarski pomočnik od 1914–1927. Zasebni arhiv Danilo Čebul, Šoštanj.

¹²³ *List – Mesečni listi občine Šoštanj*. »Čevljar Franc Turk iz Metleč,« l. 24, št. 12, 2020, str. 12.

opravljaj na hišni št. 117 v Metlečah. V hiši, ki je bila zgrajena leta 1931, sta bili kar dve delavnici, o čemer priča napisna tabla nad vhodnimi vrati v hišo. Čevljarstvo delavnico je imel Franc Turk, šiviljsko delavnico pa njegova žena Rozi Turk. Franc Turk je imel v čevljarstvu delavnici v uku vajence in vajenke, da bi se izučili čevljarstva obrti.¹²⁴

Potujoči čevljarji

Mnogi čevljarji so hodili po domovih v štero (Storarbeit).¹²⁵ V času, ko so bili čevljarji še povezani v cehe, so le-ti preganjali takšne potujoče čevljarje. Ker so se obrtniki od srednjega veka naseljevali v trgih in mestih, jih je bilo na deželi malo, zato so bili na povabilo, da pridejo v štero, zaželjeni tudi tam. Na svoje obhode so se odpravili že sredi novembra. Obiskovali so kmetije vso zimo. Ko je čevljar odhajal na pot, si je oprtal na vrvi nanizan sveženj kopit različnih velikosti, zabojček – kovček z orodjem – in trinožni stol.¹²⁶ Hodili so od domačije do domačije, popravljali stare čevlje in izdelovali nove, če so si jih ljudje lahko privoščili.¹²⁷ Največkrat so na domačiji prispevali gornje usnje, delno pa tudi za podplate.¹²⁸ Obisk obrtnika je pomenil velik praznik za vso hišo, posebno za otroke. In mojstru so vedno dobro postregli, kar Janez Trdina ocenjuje takole »/.../ če pride antverhar, se skuha kaj boljšega, a le zanj – k večjemu še za gospodarja ...«¹²⁹ »Delali ali, kot so sami rekli, šivali so v hiši pri dolgih klopeh, ki so bile pod okni na obeh zunanjih stenah, da so kar najboljše izkoristili naravno svetlobo in ni bilo treba sedeti pri petrolejkah.«¹³⁰ Morda bi lahko na tem mestu

¹²⁴ List – Mesečni listi občine Šoštanj. »Čevljar Franc Turk iz Metleč,« l. 24, št. 12, 2020, str. 12.

¹²⁵ Ovsenar, »Čevljarstva skrinjica z orodjem za ,v štero‘,« str. 298–299.

¹²⁶ Ovsenar, »Čevljarstva skrinjica z orodjem za ,v štero‘,« str. 298–299.

¹²⁷ Hudales, *Pri mojstrih v delavnicah*, str. 38.

¹²⁸ Ovsenar, »Čevljarstva skrinjica z orodjem za ,v štero‘,« str. 298–299.

¹²⁹ Bras, *Rokodelstvo in obrt*, str. 233.

¹³⁰ Porenta, »Lepšega pač ni na svetu, kot je naš čevljarstvo stan,« str. 21.

omenili tudi bolezen »zlata žila«, ki je bila med čevljarji pogosta. V Žireh v muzeju čevljarstva – Alpina, imajo stol z grebenom na sredini sedala, ki je marsikoga odrešil te nevšečnosti.¹³¹

Izdelava čevljev na domu je bila pred drugo svetovno vojno še vedno pogosta. Pred drugo svetovno vojno je bilo v Šoštanju več čevljarjev, ki so imeli svojo obrt, nekateri pa so delo opravljali tudi na domu stranke. Material za čevlje so nabavljali v tovarni usnja ali pri šoštanskih trgovcih z usnjem. Tovarniški delavci so dvakrat letno dobili *fasngo*, to je usnje za izdelavo enega para težkih čevljev.¹³² Ti so po navadi šli k čevljarju, da jim je čevlje naredil ali popravil (*potemplal*), bilo pa je tudi nekaj teh, ki so hodili po domovih v štero.¹³³ Na domačijah so poskrbeli za njihovo hrano in spanje, za delo, ki so ga opravili, pa so prejeli plačilo. Za delo na domu so potujoči čevljarji imeli majhen trinožni stol, predpasnik in lesen kovček – zabojček na ključ, v katerem je bilo vse orodje (*cajg*), ki so ga potrebovali za delo na domu: lesena kopita, noži, kladivo, klešče, modeli, usnje, cveki (leseni žeblički) itn.¹³⁴ Popotni kovček – skrinjico za orodje – si je dal napraviti vsak vajenec, ko se je šel učiti za čevljarja.¹³⁵ Leseni kovček, ki ga hrani Muzej Velenje, je bil v lasti Franca Šarnerja, delavca Tovarne Franc Woschnagg & Sinovi, d. d., Šoštanj. Šarner ni imel družine, ko pa so ga poklicali, je pogosto odšel v širšo okolico, da bi opravil svoje delo. Velikokrat je delal skoraj zastonj, saj je ob pomanjkanju usnja dodajal tudi svoje, da bi bili čevlji dokončani. Občasno je čevlje popravljaj tudi kmeticam, ki so prodajale svoje pridelke na trgu v Šoštanju, rekoč: »Saj ne moreš hodit' taka reva«, domači pa so rekli: »Ti boš še obubožal ob tem«. Bil je zelo domač človek, vsi so ga imeli radi.¹³⁶

¹³¹ Ustni vir: Čebul Danilo, februar 2023. Zapis hrani avtor.

¹³² Ustni vir: Matevž Žugelj, oktober 2022. Zapis hrani avtor.

¹³³ Hudales, *Pri mojstrih v delavnicah*, str. 38.

¹³⁴ Ustni vir: Matevž Žugelj, oktober 2022. Zapis hrani avtor.

¹³⁵ Porenta, »Lepšega pač ni na svetu, kot je naš čevljarski stan,« str. 22.

¹³⁶ Ustni vir: Matevž Žugelj, oktober 2022. Zapis hrani avtor.

Čevljarski obrati po drugi svetovni vojni

Proizvodnja usnja v tovarni usnja je bila v času okupacije podrejena potrebam nemške vojske. Med vojno je bilo nekaj uspešnih partizanskih napadov na Šoštanj in tovarno usnja, da bi zaplenili usnje, iz katerega so okoliški čevljarji zanje izdelovali obutev.¹³⁷ V čevljarski delavnici Franca Turka se je obrti učil tudi Tone Rezman iz Gaberk. Po pripovedovanju so delali tudi ponoči, da so izdelali po pet parov vojaških škornjev, ki so jih potem prišli iskat partizani. Med njimi je bil tudi partizanski duhovnik Jože Lampret. Usnje so ob napadu na tovarno zaplenili v Woschnaggovi tovarni usnja v Šoštanju. Med drugo svetovno vojno je bil Franc Turk zaprt na gradu Borl, kasneje v Mariborskih zaporih in deportiran v koncentracijsko taborišče Mauthausen.¹³⁸ Tudi čevljar Anton Krumpačnik iz Družmirja je bil v Dachavu, prav tako Anton Čebul iz Šoštanja, ki je tam umrl leta 1945.¹³⁹

Žig čevljarja Antona Čebula iz Šoštanja (Hrani Danilo Čebul)
(MUS04).

¹³⁷ Aplinc, *Vošnjaki industrialci iz Šoštanja*, str. 169, 181.

¹³⁸ List – Mesečni listi občine Šoštanj. »Čevljar Franc Turk iz Metleč,« l. 24, št. 12, 2020, str. 12.

¹³⁹ Ustni vir: Danilo Čebul, februar 2023. Zapis hrani avtor.

Čevljarska zadruga po drugi svetovni vojni, domnevno v Šoštanju (MUS11).

Ob spremembi državne strukture in družbenega sistema je prišlo do nacionalizacije in omejevanja proste gospodarske pobude, kljub temu pa je bilo treba zadostiti potrebam prebivalstva po obutvi. Mestni Narodnoosvobodilni odbor Šoštanj je septembra 1945 posredoval seznam obrtnikov v Šoštanju. V seznamu so bili navedeni čevljarji Franc Fece, Franc Grebenšek, Franc Srebotnik, Franc Švarc in Vincenc Kosi.¹⁴⁰

Zgodbe posameznih čevljarjev po drugi svetovni vojni so bile različne. Nekateri so od oblasti dobili dovoljenje za obratovanje, drugim pa so njihove obrtne delavnice podržavili in so zaradi tega morali iskati delo v občinskih čevljarskih zadrugah. Po prvem valu zaplemb in nacionalizacij se je obrtništvo organiziralo v proizvodjalne zadruge; tako je nastalo veliko okrajnih in občinskih obratov.¹⁴¹ V Šoštanju sta bili ustanovljeni dve čevljarski zadrugi, v katerih so našli delo nekdanji obrtniki in pomočniki, pa tudi delavci brez dela.¹⁴² Tak primer je čevljarsko

¹⁴⁰ SI_ZAC/0201 MLO Šoštanj, AŠ 1, Seznam obrtnikov v okraju Šoštanj.

¹⁴¹ Sore, »Šaleška dolina,« str. 80.

¹⁴² Ustni vir: Mojca Čebul, november 2022. Zapis hrani avtor.

delavnica Alojza Acmana na Koroški 16 (umrl je leta 1944 v Dachavu), ki jo je še leto po vojni vodila njegova žena Ana. Po nacionalizaciji leta 1946 je bila preimenovana v Čevljarsko zadružno Šoštanj.¹⁴³ Kasneje je delovala Mestna čevljarska delavnica Šoštanj,¹⁴⁴ ki je bila ustanovljena znotraj TUŠ. Pri Ograjšek je delovala Čevljarska zadruga KLO Topolšica, v Zavodnjah pa Čevljarska zadruga Zavodnje.

Čevljarski obrat	d/p	zaposleni
MLO Šoštanj, Čevljarska zadruga Šoštanj, na cesti heroja Šercerja, 1949	d	7
KLO Šoštanj, čevljarska zadruga, Zavodnje	d	
KLO Topolšica, čevljarska zadruga, 1947 (Ograjšek)	d	
Franc Grebenšek, Šoštanj, Prešernov trg 5	p	5
Ivan Jevšnik, Šoštanj	p	3
Anton Jug (Druks), Šoštanj	p	2
Alojz Polanc, Šoštanj, Goriška	p	8
Franc Turk, Metleče, Šoštanj 195	p	1
Ana Acman, Šoštanj, Koroška 16		
Franc Fece, Šoštanj		
Vincenc Kosi, Šoštanj, Prešernov trg 202		
Franc Švarc (Čepelnik), Masarykova c. (nato Cesta Heroja Gašperja 10)		
Franc Srebotnik, Šoštanj, Josipa Vošnjaka cesta		
Franc Ramšak, Ravne 18	p	1
Anton Krumpačnik, Družmirje 120, nato v Šoštanju	p	3

¹⁴³ SI_ZAC/0201 MLO Šoštanj, Odločbe o zaplembi imovine.

¹⁴⁴ SI_ZAC/0610/010/00019, Register državnih gospodarskih podjetij Šoštanj.

Jurij Hofbauer, Skorno, Šoštanj	p	1
Luka Jug, Ravne		
Matevž Pergovnik, Topolšica		
Franc Brločnik, Ravne		
Anton Urbanc, Bele Vode 57		

Tabela 2: Seznam obrtnih obratov po občinah (1950–1958), občina Šoštanj¹⁴⁵ (d - državno, p - privat)

Čevljarški obrat	d/p	zapo- sleni
Čevljarstvo Šalek, Velenje	d	3
Čevljarstvo, Velenje	d	20
Franc Lukanc, Stara vas Velenje	p	1
Valentin Pirtošek, Podgora Velenje, odjava	p	1
Peter Kordež, Goriška c. Velenje	p	1
Rudolf Glušič, Vinska gora	p	1
Ivan Gradišnik, Šalek	p	
Martin Hudales, Velenje	p	
Ivan Lah, Selo pri Velenju	p	
Franc Lukanc, Stara vas	p	
Alojz Pocajt, Velenje	p	

Tabela 3: Seznam obrtnih obratov po občinah (1950–1958), občina Velenje¹⁴⁶ (d - državno, p - privat)

¹⁴⁵ SI_ZAC/0976, Zbirka registrov in kartotek obrtnih, trgovskih in gostinskih obratov ter državnih gospodarskih podjetij lokalnega pomena, I.A. 21a

¹⁴⁶ SI_ZAC/0976 Zbirka registrov in kartotek obrtnih, trgovskih in gostinskih obratov ter državnih gospodarskih podjetij lokalnega pomena.

Čevljarški obrat	d/p	zaposleni
Čevljarstvo, delavnica Šmartno ob Paki	d	2
Franc Brdnik, Rečica ob Paki, Šmartno ob Paki	p	1

Tabela 4: Seznam obrtnih obratov po občinah (1950–1958), občina Šmartno ob Paki¹⁴⁷ (d - državno, p - privat)

Mojca Čebul (rojena Jevšnik) je povedala, »da delo čevljarja po vojni ni prinašalo večjega zaslужka, starši so namreč pošiljali čevlje v delo tudi preko otrok. Ko so bili čevlji popravljeni ali narejeni, so jih otroci odnesli domov rekoč: »ate pridejo k računu«. »Očetje pa so velikokrat zamujali ali pa sploh niso prišli.«¹⁴⁸ Spominja se, da so ljudje velikokrat prinašali v popravilo blatne čevlje, njen oče, čevljar **Ivan Jevšnik**, je ob tem komentiral: »Nisem pucflek«.¹⁴⁹

Čevljar **Alojz Polanc** je leta 1934, po opravljeni pomočniški dobi, opravil tudi pomočniški izpit pri očetu čevljarju Mihaelu Polancu iz Šoštanja. Kot pomočnik je delo dobil pri čevljarju Šmidu v Guštanju, danes Ravnah na Koroškem. Ko je Šmid leta 1939 odprl čevljarstvo podružnico v Žerjavu, je nje delovanje zaupal mlademu Alojzu Polancu. Slednji je 23. februarja 1940 opravil mojstrski izpit in od 7. septembra 1940 opravljal samostojno obrt. Leta 1949 je svojo dejavnost preselil v Šoštanj na Medvedovo 5 (od leta 1953 Goriška cesta 9). Za delo je imel Polanc zaposlenih štiri ali pet pomočnikov, nekateri so občasno stanovali kar pri njih. Polanc je izdeloval delovne čevlje za premogovnik, težke gojzarje, ortopedsko obutev, razna

¹⁴⁷ SI_ZAC/0976/ Zbirka registrov in kartotek obrtnih, trgovskih in gostinskih obratov ter državnih gospodarskih podjetij lokalnega pomena I.A., OLO Mozirje 1946, Obrtna dovoljenja za obrtnike v Šoštanju, Velenju in Šmartnem ob Paki, leta 1946; Seznam obrtnih obratov občine Celje in okolice leto 1952–1955, Občina Šoštanj.

¹⁴⁸ Ustni vir: Mojca Čebul, november 2022. Zapis hrani avtor.

¹⁴⁹ Ustni vir: Mojca Čebul, november 2022. Zapis hrani avtor.

popravila ter modno žensko in moško obutev – imel je revije modernih čevljev, po katerih so si jih stranke izbirale. Tudi gospe, ki so veliko potovale in bi si čevlje lahko kupile v tujini, so jih naročale pri mojstru Polancu, ki je, da bi ustregel strankam, hodil na sejme v tujino, od tam prinašal različno usnje in časopise z modno obutvijo. Sicer pa je usnje redno kupoval v trgovini v Celju in Tovarni usnja Šoštanj. Čevljarska delavnica je 10. februarja 1964 prenehala obratovati.¹⁵⁰

Leta 1950 je **Franc Turk** pridobil potrdilo za opravljanje čevljarske obrti na območju mesta Šoštanj.¹⁵¹ Po drugi svetovni vojni so v delavnici čevljarja Franca Grebenška poleg obutve za prebivalce izdelovali tudi osebno in zaščitno opremo za rudnik Žerjav. Izdelovali so usnjene čelade, gamaše in delovne čevlje. *»Ata in Pungertnikov Karli sta klopkala zaščitne kovinske kapice, čevljarji pa so jih nato všili v delovne čevlje.«* Napolnjen prtljažnik izdelkov so nato z »našo« opel Olimpijo čez Šentvid prepeljali na Koroško. Na povratku so se pogosto v Javorju ustavljali pri naročnikih čevljarskih storitev.¹⁵²

Stanislav Grudnik iz Plešivca se je na strokovni nadaljevalni šoli leta 1938 izučil čevljarske obrti pri čevljarskem mojstru Alojzu Acman v Šoštanju. Mojstrski izpit iz čevljarske obrti je opravil v Celju leta 1950. Leta 1966 je od takratne Občine Velenje dobil dovoljenje za opravljanje za ustanovitev čevljarske delavnice na Koroški cesti 16.¹⁵³

Tapetništvo Ivan Erhart

Velenjski premogarji so v jamo od leta 1887 pa vse do 1941 odhajali v svojih oblačilih in pokrivalih. Niso imeli niti čelade ali drugega varovalnega sredstva, za delo so dobili le jam-

¹⁵⁰ Ustni vir: Aca Poles, februar 2023. Zapis hrani avtor.

¹⁵¹ List – Mesečni listi občine Šoštanj. »Čevljar Franc Turk iz Metleč,« 1. 24, št. 12, 2020, str. 12.

¹⁵² Čebul, »Živeti v Šoštanju – mestu luči in visokih dimnikov,« str. 849.

¹⁵³ MUS (Muzej usnjarstva na Slovenskem): Ivan Grudnik, Odločba, Mojstrsko spričevalo, Pomočniško spričevalo, Potrdilo o trajanju učenja.

sko svetilko. Takšno stanje so spreminjali le posamezni delavci, ki so se vračali na delo iz zahodnoevropskih premogovnikov in so že imeli svoje zaščitne čelade, narejene iz usnja. V času okupacije je uprava premogovnika prvič uvedla obvezno nošenje usnjenih varovalnih čelad, ki jih rudarji imenujejo šlem. Po osvoboditvi teh čelad spet ni bilo, zaradi tega so začeli usnjene zaščitne čelade proizvajati tudi v Jugoslaviji.¹⁵⁴ V Šoštanju so usnjene čelade izdelovali Franc Grebenšek, Ivan Šmigovc¹⁵⁵ in Erhart, vendar je z uvajanjem umetnih snovi uporaba usnja za ta namen kmalu zamrla.¹⁵⁶ Stari oče, tapetnik **Ivan Erhart**, je bil leta 1945 ustreljen na Goricah nad Šoštanjem. Sin Ivan,¹⁵⁷ ki pa je skrival delal za partizane, je bil zaradi tega zaprt, kasneje je po spletu okoliščin prebegnil v partizane. Erhart je v delavnici v gospodarskem traktu stavbe nekdanjega hotela Avstrija, danes Kajuhov dom, izdeloval konjsko opravo, tapeciranje kočij in izdelke za tapetništvo. Kmalu po drugi svetovni vojni je delavnico preselil k Totru, kjer so tudi stanovali. V delavnici so izdelovali zaščitno opremo in med drugim nogometne žoge ter od leta 1951 tudi usnjene zaščitne čelade.¹⁵⁸ Te so bile iz usnja, ki ga je dobavila TUŠ. Krupon, debeline okrog 5 mm, je bil za obdelavo pretrd, zato so ga namočili, da se je zmehčal, nato so kose postavili v kalupe in počasi stiskali, dokler usnje ni dobilo ustrezne oblike. Po sušenju v posebni peči so ukrivljeno usnje na krajcih obrezali, oblikovali »šilt«, premazali z barvo in čelada je bila končana. Po besedah Janeza Erharta je bilo izdelanih več tisoč čelad, ki so jih dobavljali premogovnikom Trbovlje, Hrastnik in Zagorje. Brat Miran Erhart je vodil delavnico na Velenjskem premogovniku, kjer pa so izdelovali delovne obleke, pasove in predpasnike.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Seher, *Zgodovina premogovnika Velenje* 2, str. 118.

¹⁵⁵ Ivan Šmigovc (1895–1954) je bil član PGD od 1919. Poročen je bil s sestro Franca Grebenška.

¹⁵⁶ Ustni vir: Danilo Čebul, Šoštanj 27. 10. 2022.

¹⁵⁷ Ivan Erhart (1912–1999), sedlar, tapetnik, torbar.

¹⁵⁸ Usnjene čelade so izdelovali od leta 1951 do 1956/57.

¹⁵⁹ Ustni vir: Janez Erhart, november 2022. Zapis hrani avtor.

Tovarna usnja Šoštanj, kot se je imenovala po drugi svetovni vojni, je imela svoj obrat za izdelavo konjske oprave in čevljarje, ki so izdelovali delovno obutev za tovarniške delavce. Srečko Plankelj se spominja, da so imeli delavnico v hišici v bližini vzdrževalnih objektov, kasneje pa so jim dali prostore ob kotlarni. V delavnici so delali: Stanko Plankelj, Franc Ramšak – Lujek in Gril.¹⁶⁰

Napisna tabla čevljarja Franca Ramšaka – Lujek (MUS09).

Vincenc Kosi je imel svojo obrt do leta 1948, **Jožef Fece (Pepi)** je po drugi svetovni vojni delal v čevljarški zadrugi pri Ograjšek in v Topolšici; **Franc Švarc** (1925–1952), **Stane Grudnik** se je do leta 1961 učil pri Acmanu, kasneje je bil vodja mestne čevljarске delavnice pri Acmanu, nato pa je imel svojo obrt. **Ivan Jevšnik** je imel obrtno delavnico od leta 1948 do 1962.¹⁶¹ Čevljar **Anton Irman** je imel od leta 1965 do 1985 tudi trgovino s čevlji.¹⁶²

Tudi v Velenju so po drugi svetovni vojni delovale čevljarске zadruge. Premogovnik je imel pri Rudarskem domu svojo čevljarско delavnico, v kateri so izdelovali delovne čevlje za rudarje in jih popravljali. Čevljarско delavnico so preselili

¹⁶⁰ Ustni vir: Srečko Plankelj, november 2022. Zapis hrani avtor.

¹⁶¹ Ustni vir: Mojca Čebul, november 2022. Zapis hrani avtor.

¹⁶² Ustni vir: Miran Irman, januar 2023. Zapis hrani avtor.

na novo lokacijo na Kidričevo cesto nasproti trgovine Tržnica v Velenju. **Ivan Koren** se spominja, da je kot čevljarški vajenec v tej delavnici opravljal učno dobo. Med drugim je izdeloval dreto, namakal usnje za izdelavo čevljev, pospravljaj in pometal; da pa bi se naučil teoretičnih in praktičnih znanj, je moral za tri mesece na šolanje v Alpino v Žireh. V vajeniški dobi se je zgodilo marsikaj, od mojstrovih »prepotrebnih« klofut in zakaj je dobro vzeti stranki mero za čevlje v popoldanskem času do šaljivih dogodkov. Koren je med drugim moral tudi v trgovino po malico za pomočnike, ki so se radi pošalili z vajenci. Nekoč mu je pomočnik naročil, naj prinese še 10 dkg »augenmasa«. Iz trgovine so sporočili v delavnico, *»da če pa bo naročilo za majstra, da ga bo več dobil«*. Kasneje je v delavnici kot pomočnik imel tudi normo: dva para čevljev na šiht. Ko so leta 1971 v Nami iskali čevljarja za hitra popravila, je Ivan Koren postal samostojni obrtnik. Da bi lahko delal, je moral po potreščine v Italijo. Delal je v času zamenjave materialov od uporabe cvekov in podkovanih čevljev do lepil in gume. Usnje so nabavljali v TUS, IUUV in Slovenj Gradcu. V 70. letih so bili v Šoštanju čevljarji še Krumpačnik, Grudnik in Irman. Pred leti je bil zadnji čevljar v Šoštanju Anton Irman.

Tudi v Velenju so bile po drugi svetovni vojni ustanovljene čevljarске zadruge. Velenjski premogovnik je imel pri Rudarskem domu čevljarско delavnico, v kateri so izdelovali delovne čevlje za rudarje in jih popravljali. Kasneje je čevljarška delavnica delovala na novi lokaciji na Kidričevi cesti nasproti trgovine Tržnice. Druga delavnica, ki je delovala znotraj premogovnika, se je kasneje razvila v podjetje **HTZ** (Harmonija tehnologije in znanja), ki je sprva izdelovalo zaščitna sredstva za premogovnik. V Lajšah sta bila dva čevljarja, v Velenju Krajevna čevljarška delavnica, v Šaleku pa je bil **Ivan Jagodič** (ortopedsko čevljarstvo). Čevljarstvo je bilo vedno bolj v zatonu in posledica tega je bila tudi ukinitvev izobraževanja.¹⁶³ Nekoč čevljarjem ni manjkalo dela, danes ta poklic žal izumira. Še vedno pa najdemo čevljarje, ki jih sodobna industrija in konkurenca

¹⁶³ Ustni vir: Ivan Koren, februar 2023. Zapis hrani avtor.

množične tovarniške proizvodnje nista pokopali, ampak predano vztrajajo v svoji obrti.¹⁶⁴ Tak primer je **Čevljarska urgenca Koren** v Velenju, ki opravlja popravilo obutve.¹⁶⁵

Zaključek

V Šaleški dolini je imela čevljarska obrt v preteklosti podoben pomen kot v drugih primerljivih krajih. Vsak trg ali mesto je imel določeno število čevljarjev, ki so izdelovali obutev po naročilu za znanega naročnika. Z industrijsko revolucijo in posledično modernizacijo dela ter povečanjem potrošnje se je čevljarska obrt ponekod na Slovenskem ob ugodnih pogojih iz založništva v 20. stoletju razvila v industrijsko izdelavo obutve. V Šaleški dolini do takšnega razvoja ni prišlo, je pa čevljarska obrt opravljala svojo nalogo izdelovanja čevljev vse do pojava množične proizvodnje, ki je že pred drugo svetovno vojno nakazovala težavne čase. V povojnem obdobju je bilo delo čevljarja zaradi množične proizvodnje oteženo še s spremembo državne in družbene strukture. Tako je ta rokodelska dejavnost prisotna le še v redkih krajih na Slovenskem, med drugim tudi v Velenju. Čevljarska obrt vse do danes ostaja v kolektivnem spominu prebivalstva kot tista dejavnost, ki je v vseh časih zagotavljala udobno obutev in zaposlitev posameznika. O tem pričajo tudi posebnosti izrazoslovja, povezanega s to rokodelsko dejavnostjo.

Literatura

- Aplinc, Miran. *Vošnjaki: industrialci iz Šoštanja*. Šoštanj: Zavod za kulturo, 2005.
- Bras, Ljudmila. »Rokodelstvo in obrt. Sprehod skozi čas.« V: *Slovenski etnograf*, letnik 33/34, 1988/1990, str. 234.

¹⁶⁴ *Gorenjski glas*. »Cvikanje, štepanje in cvirkanje,« 13. november 2022.

¹⁶⁵ Ustni vir: Uroš Koren, februar 2023. Čevljar Uroš Koren se je za ta poklic odločil zaradi družinske tradicije. Obiskoval je Srednjo tehnično obutveno šolo v Kranju; ko je oče prenehal delati, je prevzel delavnico.

- Cvelfar, Bojan. »Posestne razmere celjskih meščanov v luči franciscejskega katastra leta 1825/26.« V: *Odsevi preteklosti 1. Iz zgodovine Celja 1780–1848*. Celje: Muzej novejšje zgodovine, 1996, str. 122–125.
- Čebul, Danilo. »Živeti v Šoštanju – mestu luči in visokih dimnikov.« V: *Kronika – Iz zgodovine Šoštanja*, let. 69, 2021, št. 3, str. 849.
- Golec, Boris. »Šoštanj v stoletjih trške avtonomije.« V: *Kronika – Iz zgodovine Šoštanja*, let 69, 2021, št. 3, str. 449.
- Golec, Boris. »Trg Šoštanj po prvem ljudskem štetju leta 1754.« V: *Kronika – Iz zgodovine Šoštanja* 69, 2021, št. 3, str. 478–488.
- Hribernik, Franc. Šoštanj in okolica: zgodovinski oris. Tipkopis, 1948.
- Hribernik, Franc. *Mesto Šoštanj: zgodovinski opis*. Šoštanj: Občina, 1998.
- Hudales, Jože. *Pri mojstrih v delavnicah*. Velenje: Pozoj, 1999.
- Hudales, Jože. »Šaleška dolina v 18. in 19. stoletju.« V: *Velenje, Razprave o zgodovini mesta in okolice*, (ur. Tone Ravnikar). Velenje: Mestna občina Velenje, 1999.
- Hudales, Jože; Kljajič, Damijan; Ravnikar, Tone. Šaleška dolina v XIX. in XX. stoletju, raziskovalna naloga. Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik – Muzej: Občinska raziskovalna skupnost, 1990.
- Hudales, Jože. *Špancir po starem Velenju*. Velenje: Velenjska knjižna fundacija, 2022.
- Knific, Bojan. *Obutvena dediščina na Slovenskem*. Tržič: Tržiški muzej, 2020.
- Knific, Bojan. *Tržiški šuštarji*. Tržič: Tržiški muzej, 2014.
- Kočever, Ferdo. *Kupčija in obrtnija. Denar in blago*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1872.
- Konec, Cita. Čevljarstvo besedje v Sevnici. Maribor, diplomsko delo, 2012.

- Levar, Anton in Volk, Miloš. *Sto let gasilskega društva Šoštanj mesto*. Šoštanj: Skupščina občine Velenje 1979.
- Makarovič, Marija. »Drobci o oblačenju kmečkega prebivalstva v okolici Velenja, od konca 19. stoletja do 1. svetovne vojne.« V: *Folkloristik*, l. 8, 2012.
- Orožen, Janko. *Zgodovina obrti v Celju in severovzhodni Sloveniji*. Celje: Agens, 1971.
- Ovsenar, Tita. »Čevljarska skrinjica z orodjem za "v štero".« V: *Etnolog* 54, 1993, št. 1, str. 298–299.
- Polanc, Ludvik. *Zlato žito. Kruh je moje življenje*. Schwandorf, samozaložba, 2003.
- Porenta, Tita. »Lepšega pač ni na svetu, kot je naš čevljarski stan« – *Žirovsko čevljarstvo skozi čas*. Katalog razstave. Žiri: Muzejsko društvo Žiri, 2015.
- Porenta, Tita. »Dobro orodje je pol dela.« V: *Etnolog* 9, 1999, št. 2, str. 63–84.
- Rozman, Franc. »Socialistično gibanje na slovenskem Štajerskem do leta 1889.« V: *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, l. 13, 1973, št. 1–2, str. 53–101.
- Seher, Anton. *Zgodovina premogovnika Velenje*, 2. knjiga. Velenje: Premogovnik Velenje, 1998.
- Sore, Anton. »Šaleška dolina.« V: *Geografski vestnik: časopis za geografijo in sorodne vede*, l. 27/28, 1955/1956, 1957, str. 79–83.
- Statistisches Jahrbuch des k. k. Ackerbau-Ministeriums für das Jahr 1875, IV: Der Bergwerks-Betrieb Österreichs im Jahre 1875, XL. Lieferung, Berichtlicher Teil, str. 84 in 89; Bericht 1871–1874, str. 38, 256–257.
- Steiman, Jože; Zajc, Jože. *Strokovni nauk za čevljarstvo*. Ljubljana 1943.
- Vošnjak, Josip. *Spomini*. Ljubljana: Slovenska matica, 1982.
- Zagoričnik, Stojan; Avberšek, David; Gašper, Aleš. *Od usnja do čevlja, raziskovalna naloga*. Velenje: Šolski center Velenje, 2008.

- Žižek, Aleksander. *Rokodelci mojega mesta*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2000.
- Žižek, Aleksander. *Skrivno življenje cehov*. Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2012.
- Žmavc, Janez. *Otok Walcheren*. Šoštanj: Zavod za kulturo Šoštanj, 2005.

Arhivski viri

- SI_PAM 0001, Zbirka listin, št. 1035, 1815 XII. 14, Dunaj.
- SI_PAM 0001, Zbirka listin, št. 588, 1673 I. 31, Gradec.
- SI_ZAC, Občina Šoštanj, AŠ 3, m. 1931.
- SI_ZAC/0976, Zbirka registrov in kartotek obrtnih, trgovskih in gostinskih obratov ter državnih gospodarskih podjetij lokalnega pomena, I.A.-18, Okrajna zbornica Šoštanj – Register članov 1905–1956,
- SI_ZAC/0201 MLO Šoštanj, AŠ 1, Seznam obrtnikov v okraju Šoštanj.
- SI_ZAC/0201 MLO Šoštanj, Odločbe o zaplembi imovine.
- SI_ZAC/0610/010/00019, Register državnih gospodarskih podjetij Šoštanj.
- SI_ZAC/0976 Zbirka registrov in kartotek obrtnih, trgovskih in gostinskih obratov ter državnih gospodarskih podjetij lokalnega pomena.
- SI_ZAC/0976, Zbirka registrov in kartotek obrtnih, trgovskih in gostinskih obratov ter državnih gospodarskih podjetij lokalnega pomena, I.A., 21a.
- SI_ZAC/0976, Zbirka registrov in kartotek obrtnih, trgovskih in gostinskih obratov ter državnih gospodarskih podjetij lokalnega pomena, I. A. – 21 a, Seznam obrtnih obratov občine Celje in okolice leto 1952–1955, Občina Šoštanj.
- SI_ZAC/0976, Zbirka registrov in kartotek obrtnih, trgovskih in gostinskih obratov ter državnih gospo-

darskih podjetij lokalnega pomena I.A., OLO Mozirje 1946, Obrtna dovoljenja za obrtnike v Šoštanju, Velenju in Šmartnem ob Paki, leta 1946.

- SI_ZAC/796, popis, Obrtni registri, I. E. 35–38, Obrtna zadruga Šoštanj, pomočniki (raznih strok) 1895–1941;
- ZRC SAZU, ISN, Göthova topografija, št. 413.4, Šoštanj, 2. avgust 1843.
- Delavska knjižica, Anton Čebul, čevljarški pomočnik od 1914–1927. Zasebni arhiv Danilo Čebul, Šoštanj.
- Pečat čevljarja Antona Čebula iz Šoštanja. Zasebni arhiv Danila Čebula, Šoštanj.
- MUS: Ivan Grudnik, Odločba, Mojstrsko spričevalo, Pomočniško spričevalo, Potrdilo o trajanju učenja

Serijske publikacije

- *Domač koledar slovenski*. L 1862. (URN:NBN:SI:DOC-OJPGSAY8 from <http://www.dlib.si>), str. 108.
- *Gorenjec: političen in gospodarski list*. »Svoji k svojim!«, l. 5, 28. maj 1904, št. 22, str. 10.
- *Gorenjski glas*. »Cvikanje, štepanje in cvirkanje,« 13. november 2022, vir: <https://arhiv.gorenjskiglas.si/article/20110526/C/305269981/cvikanje-stepanje-in-sirfanje> (dostop: 18. januar 2023).
- *Kmetijske in rokodelske novice*, »Coklje ali leseni čevlji najceneje in zdravju najugodnejše obuvalo,« l. 16, 20. oktober 1858, št. 42, str. 330.
- *Kmetijske in rokodelske novice*. »Čevljarji na spodnjim Štajarskim,« l. 4, 2. december 1846, št. 48, str. 4.
- *Kmetijske in rokodelske novice*. »Da čevljev voda ne premoči,« l. 36, 13. november 1878, št. 26, str. 360.
- *Kmetijske in rokodelske novice*. »Obrtnijska izkušnja,« l. 24, 30. maj 1866, št. 22, str. 3.

- *Kmetijske in rokodelske novice*. »Za rokodelce,« tečaj VI, 5. prosinca 1848, str. 2.
- *Koledarček družbe svetega Mohorja*. »Jernejček gre v šolo,« leto 1866, Celovec 1865, str. 16.
- *Koledar Družbe sv. Mohorja: za navadno leto 1891* (1891), str. 55–56.
- *List – Mesečni listi občine Šoštanj*. »Čevljar Franc Turk iz Metleč,« l. 24, št. 12, 2020, str. 12.
- *Novice gospodarske, obertniške in narodne*. »Obertnijstvo,« l. 16, 11. avgusta 1858, št. 32, str. 249–250.
- *Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči*. »Kako rokodelski stan na boljši pripraviti,« l. 9, 9. maliha srpana 1851, št. 28, str. 137.
- *Slovenski narod*. »Deželni zbor kranjski,« l. 19, 25. februarja 1886, št. 45, str. 2.
- *Učiteljski tovariš*. »Čevljarjem,« l. 76, 27. februar 1936, št. 8, str. 3.

Ustni viri

- Čebul, Danilo, februar 2023. Zapis hrani avtor.
- Čebul, Mojca, november 2022. Zapis hrani avtor.
- Čebul, A. Zvone, oktober 2015. Zapis hrani avtor.
- Erhart, Janez, november 2022. Zapis hrani avtor.
- Irman, Miran, maj 2010, januar 2023. Zapis hrani avtor.
- Irman, Primož, maj 2010. Zapis hrani avtor.
- Irman, Anton, maj 2010. Zapis hrani avtor;
- Koren, Uroš, februar 2023. Zapis hrani avtor.
- Plankelj, Srečko, maj 2010. Zapis hrani avtor.
- Poles, Aca, februar 2023. Zapis hrani avtor.
- Žugelj, Matevž, oktober 2022. Zapis hrani avtor.

POVZETEK

ČEVLJARSKA OBRT V ŠALEŠKI DOLINI

V preteklosti je imela čevljarska obrt v Šaleški dolini podoben pomen kot v drugih primerljivih krajih na Slovenskem. Obravnava vsakdanjega življenja posameznika in skupnosti zajema tudi vprašanja oblačilne kulture in podrobneje kulture obuvanja ter vprašanja na kakšen način je obutev izdelana in kdo jo je izdelal. Obutev so od najstarejših časov izdelovali mojstri – čevljarji, ki so bili zaradi tega posebno spoštovani. V vsakem večjem kraju so bili čevljarji, ki so izdelovali in popravljali čevlje. Svoje izdelke so izdelovali po naročilu znanega kupca, zato so izdelali le toliko čevljev, kolikor je bilo naročil. Revni kmetje in njihove družine niso imeli toliko obutve kot dandanes, saj je bila obutev še v 19. stoletju razmeroma draga, zato je imel posameznik le par boljših čevljev in par za vsak dan. Čevlje so nosili do obrabe, potem jih je čevljar popravil – potopal za ponovno uporabo ali pa je čevljar posamezne še uporabne dele uporabil za izdelavo otroške obutve. Prave čevlje so otroci nosili pozimi, poleti pa so večinoma hodili bosi, pa tudi odrasli so boljše obutev nosili le ob posebnih priložnostih, vsakodnevno pa so nosili lesene cikle. Tehnologija izdelave obutve se ni spremenila vse do 18. stoletja, v 19. stoletju so za pritrjevanje podplata začeli uporabljati lesene klince in čevljarski šivalni stroj ter druge stroje, s čimer je bila izdelava čevljev zelo pospešena. Z industrijsko revolucijo in posledično modernizacijo dela ter povečanjem potrošnje se je čevljarska obrt ponekod na Slovenskem ob ugodnih pogojih iz založništva v 20. stoletju razvila v industrijsko izdelavo obutve. V Šaleški dolini do takšnega razvoja ni prišlo, je pa čevljarska obrt opravljala svojo nalogo izdelovanja čevljev vse do pojava množične proizvodnje, ki je že v času pred drugo svetovno vojno nakazovala težavne čase. V povojnem obdobju je bilo delo čevljarja spričo množične proizvodnje oteženo še s spremembo državne in družbene strukture. Tako je ta rokodelska dejavnost prisotna le še v redkih krajih na Slovenskem, med drugim tudi v Velenju. Čevljarska obrt vse do danes ostaja v kolektivnem spominu prebivalstva kot tista dejavnost, ki je v

vseh časih zagotavljala udobno obutev in zaposlitev posameznika. O tem pričajo tudi posebnosti izrazoslovja, povezanega s to rokodelsko dejavnostjo.